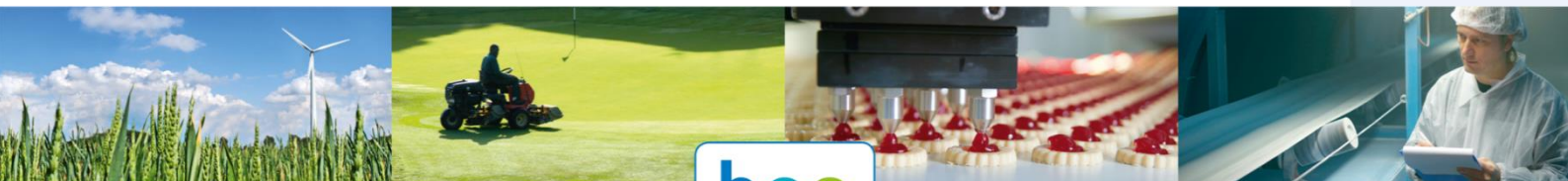

‘De complexe hond in de Nederlandse opvang’

*Een onderzoek naar de noodzaak en haalbaarheid van een landelijk
expertisecentrum voor complexe honden*

HAS Kennistransfer en Bedrijfsopleidingen
Onderwijsboulevard 221
Postbus 90108
5200 MA 's-Hertogenbosch
Telefoon: (088) 890 36 37

Documenttitel: De complexe hond in de Nederlandse opvang
Projectcode: 19200251

Status: Definitief

Opdrachtgever: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Contactpersoon opdrachtgever: De heer P. Bours

Auteur en onderzoeker: Myrthe Maurice – van Eindhoven
Onderzoeker: Manon de Kort
Projectcoördinator: Beike van Heijst

Plaats: s'- Hertogenbosch
Datum: 30 juni 2020

Voorwoord

Voor u ligt het rapport 'De complexe hond in de Nederlandse opvang – Een onderzoek naar de noodzaak en haalbaarheid van een landelijk expertisecentrum voor complexe honden'. Dit onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van een motie die in december 2018 is ingediend door D66 met steun van het CDA en in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

Wij willen bij deze de betrokken professionals, ervaringsdeskundigen en vertegenwoordigers van opslag- en opvangcentra die deelgenomen hebben aan dit onderzoek bedanken voor hun medewerking. Tevens willen wij de Landelijke Dierenbescherming, en in het bijzonder mevrouw E. von Jessen, danken voor hun medewerking aan dit onderzoek. Daarnaast bedanken wij in het Tierschutz Berlin, in persoon van mevrouw X. Katurke, mevrouw M. Esmeier en mevrouw A. Rost, voor hun gastvrijheid en bereidheid tot het delen van hun kennis over en ervaring met complexe honden. Verder willen we Iris Smit bedanken voor haar ondersteuning in het opzetten en uitvoeren van het onderzoek met betrekking tot de opslag- en opvanghouders. Als laatste bedanken we ons aanspreekpunt vanuit het ministerie van LNV, de heer P. Bours voor de goede samenwerking.

Inhoud

Voorwoord	3
Definities honden in dit rapport.....	6
Samenvatting.....	7
1. Aanleiding.....	9
2. Probleemstelling.....	10
2.1 Doelstelling van dit onderzoek.....	11
3. Aanpak.....	12
3.1 Dataverzameling.....	12
3.1.1 De complexe hond.....	12
3.1.2 Stakeholderpanel (<i>i.</i>)	12
3.1.3 Opslaghouders (<i>ii.</i>)	12
3.1.4 Opvanghouders (<i>iii.</i>).....	13
4. Resultaten en discussie	14
4.1 Respons en details informatiebronnen	14
4.2 De complexe hond.....	15
4.2.1 Definitie	15
4.2.2 De complexe hond in percentage en aantal	16
4.3 Behoeftes complexe hond	18
4.3.1 Behoeften.....	18
4.3.2 Knelpunten	19
4.3.3 Gedragsdiagnostiek.....	20
4.3.4 Wetgeving	21
4.4 Behoeftes opslag en opvang.....	21
4.4.1 Behoeften.....	21
4.4.2 Knelpunten	22
4.4.3 Verblijfsduur in opvang en plaatsbaarheid	23
4.4.4 Bijtincidenten binnen de opslag en opvang	25
4.4.5 Kennis in opslag en opvang	26
4.5 Complexe hond en de maatschappij.....	27
4.5.1 Retour na plaatsing opvang.....	27
4.5.2 Weigeren opvang	28
4.5.3 Risico algemeen.....	28

4.5.4 Mogelijke maatregelen algemeen.....	28
4.5.5 Voorbereiding en nazorg bij (her)plaatsing uit opvang en opslag	29
4.6 Wenselijkheid, functie en vorm expertisecentrum.....	30
4.6.1 Wenselijkheid en functies expertisecentrum.....	30
4.6.2 Kennis en training hondeneigenaren	31
4.6.3 Fysieke opvangmogelijkheid complexe honden	31
4.6.4 Haalbaarheid en vorm expertisecentrum	32
5. Conclusies en aanbevelingen	33
Bronnenlijst	36
Bijlage 1 Overzicht stakeholders	37
Bijlage 2 Vragenlijst interview stakeholders	38
Bijlage 3 Vragenlijst opslaghouders	40
Bijlage 4 Vragenlijst opvanghouders.....	45
Bijlage 5 De behoefte en benodigde zorg van de complexe hond – op basis van gesprekken met stakeholders en literatuuronderzoek.....	51
Literatuurreview.....	51
Stakeholderpanel	52
Bijlage 6 Wet en Regelgeving	55
Bijlage 7 Complexe honden in Tierschutz Berlin	56

Definities honden in dit rapport

Definities	
Complexe hond	Honden die door hun achtergrond, gedrag en/of gezondheid dusdanig complex van aard zijn dat <i>deze honden een verhoogde en specifiekere aandacht/zorg van hun omgeving eisen</i> . Wanneer hier niet aan kan worden voldaan heeft dit een negatief gevolg voor het welzijn van de hond en geeft dit mogelijk veiligheidsrisico's voor de omgeving.
Hoog-risicohond	<p>'Hoog-risicohond' volgens de definitie van DAVALON, beschreven in het onderzoeksrapport "The Safe Dog Project" (Bowen, Fatjo en Pluimakers, 2019):</p> <p><i>Een hoog-risicohond kan worden gedefinieerd als een hond die een hoog risico vormt op het veroorzaken van een bijtincident in alledaagse situaties waarvan normaal niet verwacht wordt dat ze een probleem vormen. De oorzaak waardoor de hond een hoog risico vormt, wordt beïnvloed door een veelheid van factoren en dient per individuele hond te worden beoordeeld. Hoog-risicohonden zijn honden die moeilijk op een veilige manier te houden zijn, vooral door onervaren of ongetrainde eigenaars, en waarvan waarschijnlijk voorkomen moet worden dat de honden zich kunnen voortplanten.</i></p>

Samenvatting

Dit onderzoeksrapport is een reactie op de motie daterend van december 2018, ingediend door D66 en CDA met de vraag “of en op welke wijze een multidisciplinair landelijk expertisecentrum kan bijdragen aan de opvang en training van complexe honden”.

Deze motie vind zijn oorsprong in het feit dat er complexe honden terecht komen in de reguliere Nederlandse opvangcentra met als gevolg dat: opvangcentra worden overvraagd, complexe honden niet de benodigde zorg/training kunnen krijgen en er mogelijk veiligheidsrisico's ontstaan. Uitgaande van de vraag zoals gesteld in de motie geeft dit onderzoek antwoord op de vraag of een landelijk multidisciplinair expertisecentrum voor complexe honden noodzakelijk en haalbaar is en op welke wijze een dergelijk centrum (dan wel de daarbij beoogde expertise) zou kunnen bijdragen aan de opvang en training van complexe honden.

In deze studie is een grote hoeveelheid kwalitatieve informatie verzameld door raadplegen van stakeholders, opslag- en opvangcentra. Op basis van deze informatie is onderzoek gedaan naar:

- de behoefte van de complexe hond;
- het effect van de complexe hond in de opvang en in beperktere mate opslag;
- de complexe hond met betrekking tot opslag/opvang in relatie tot de maatschappij;
- wenselijkheid en vorm van een mogelijk expertisecentrum.

De financiële haalbaarheid van een landelijk expertisecentrum vormt geen onderdeel van dit onderzoek.

Uit dit onderzoek is onder andere naar voren gekomen dat:

- individuele gedragsdiagnose (inclusief risico-assessment) bij complexe honden noodzakelijk is voor het bepalen van de juiste huisvesting, zorg en eventuele veiligheidsmaatregelen;
- zowel in opslag als opvang van complexe honden met regelmaat problemen voorkomen door beperkingen in huisvesting, aanwezige kennis en kunde, capaciteit (personeel en aanwezige kennis binnen en buiten de opvang) en organisatie;
- rond de opslag en opvang van complexe honden verschillende risico's en welzijnsproblemen voor complexe honden geïdentificeerd kunnen worden in relatie tot de maatschappij.

Waaruit ten aanzien van de noodzaak voor een landelijk expertisecentrum de volgende aanbevelingen worden gedaan:

- een kenniscentrum dan wel formele coördinatie van kennis gerealiseerd dient te worden;
- een expertisecentrum (bijvoorbeeld in de vorm van aangewezen expertisecentra als trainingsinstituten) en mogelijkheid tot verplaatsing van complexe honden wat centraal en via een officieel orgaan georganiseerd dient te worden;
- de oprichting van een werkgroep van experts op het gebied van complexe honden én opvang – met als taak advisering van invulling en uitrolling van een expertisecentrum op het gebied van kennis, training, opvang en eventueel onderzoek.

Met betrekking tot de haalbaarheid dient rekening gehouden te worden met:

- dat op landelijk niveau de kennis en kunde voornamelijk privaat is georganiseerd;
- (landelijke) coördinatie van kennis en kunde niet aanwezig is, met als gevolg versnippering van aanwezige kennis en onduidelijkheid over de aanwezigheid van de juiste kennis;
- de huidige bespreekbaarheid rond complexe honden beperkt is, met name rond de thema's euthanasie en agressie een taboesfeer hangt zowel in opvang als maatschappij;

- organisatie van gedragsanalyses en training door huidige centra obstakels kent in kennis met een relatie tot capaciteit (personeel en aanwezige kennis binnen en buiten de opvang);
- veel huidige locaties fysieke beperkingen kennen ten aanzien van beschikbare ruimte of bestaande bouw.

1. Aanleiding

In december 2018 diende D66 met steun van het CDA een motie in tijdens overleg in de Tweede Kamer waarin gevraagd werd om te onderzoeken 'of en op welke wijze een multidisciplinair landelijk expertisecentrum kan bijdragen aan de opvang en training van complexe honden'. Deze motie vindt zijn oorsprong in het feit dat er complexe honden terecht komen in de reguliere Nederlandse opvangcentra. Deze honden overvragen de huidige opvang doordat de zorg die deze honden nodig hebben complexer van aard is dan waar de opvang in hun reguliere zorg in voorziet. Overwegende dat een expertisecentrum, naast de honden zelf, meerdere partijen kan dienen en bij kan dragen op het vlak van kennis en professionaliteit en daarmee preventie van bijtincidenten. Deze motie is unaniem aangenomen. Naar aanleiding van deze motie is in dit onderzoek de noodzakelijkheid en haalbaarheid van een multidisciplinair expertisecentrum voor complexe honden onderzocht.

Helaas komt het nog met regelmaat voor dat honden betrokken zijn bij bijtincidenten of agressief gedrag vertonen naar andere dieren of mensen. Er kunnen verschillende factoren ten grondslag liggen aan deze excessen. Zo kunnen omstandigheden rond de geboorte en in de eerste levensfase meespelen, en zijn daarnaast de opvoeding van de hond, kennis en aandacht van de hondeneigenaar van belang bij de ontwikkeling van het gedrag van de hond. Bijtincidenten zijn altijd het gevolg van de combinatie hond, houder, omgeving en mogelijk erfelijke aanleg (Neijenhuis et. al., 2017; Meester & Olsthoorn, 2018; Bowen et al., 2019). Veel van deze honden belanden in een dierenasiel (in dit rapport aangeduid als opvang), indirect na in beslagname door de overheid (opslag) of direct nadat de eigenaar afstand heeft gedaan van zijn huisdier (opvang). Vaak is de hond dan al in meer of mindere mate mentaal 'aangetast' en is daarom complex in het gedrag. Deze (ernstig) mentaal beschadigde en als gevolg daarvan afwijkend gedrag vertonende honden, vragen om speciale kennis en vaardigheden waarvan de vraag is of deze in bestaande asielen voldoende aanwezig zijn. Zowel qua kennis, huisvesting als plaatsingsmogelijkheden kan de opvang mogelijk niet leveren wat feitelijk van hen door zowel de gemeente als de maatschappij wordt verwacht en door de regelgeving wordt vereist (Von Jessen, 2018). De honden zoals hierboven beschreven, worden in dit rapport aangeduid als complexe honden. Er zijn ook honden die niet direct aan deze beschrijving voldoen en als complex worden ervaren; daarom zal op de definitie van deze term later in dit rapport verder in worden gegaan.

De discussie over nut en noodzaak van een multidisciplinair expertisecentrum is niet nieuw. Medio augustus 2018 is er door de Dierenbescherming een rapport gepubliceerd waarin zij pleit voor de realisatie van een nationaal expertisecentrum (Dierenbescherming, 2018). Dit rapport is geschreven als een reactie op de publicatie vanuit Wageningen UR 'Minder hondenbeten' (Neijenhuis et. al., 2017) en het daaropvolgende 'ronde tafel gesprek' van de Vaste Kamercommissie van LNV over bijtincidenten. Het concept van een expertisecentrum voor honden kent in Duitsland en Amerika al een langere historie, waar reeds dergelijke centra zijn gerealiseerd.

In dit rapport volgt eerst een verdere uiteenzetting van de probleemstelling en doelstelling van dit onderzoek gevolgd door de aanpak. Vervolgens wordt uitgebreid aandacht besteed aan de resultaten en discussie waarin opeenvolgend de achtergrond van de informatiebronnen, definitie van de complexe hond, behoefte van de complexe hond, behoefte opslag en opvang, complexe hond in de maatschappij en wenselijkheid, functie en vorm van een expertisecentrum aan bod komen. Er wordt afgesloten een overzicht van de conclusies en aanbevelingen. Voor verdere details over de aanpak en resultaten zijn een aantal bijlagen opgenomen.

2. Probleemstelling

Zoals eerder beschreven is de motie tot stand gekomen constaterende dat:

- in Nederland veel complexe honden binnenkomen bij reguliere asielen;
- de dierenasielen hierbij worden overvraagd, daar hun inrichting en bedrijfsvoering ingericht zijn op de tijdelijke opvang van gemiddeld genomen normale dieren om deze duurzaam te bemiddelen naar een volgende eigenaar;
- reguliere dierenasielen geen specialistische herstel- en trainingscentra zijn voor complexe honden;

Deze complexe honden overvragen de huidige opvang doordat de zorg die deze honden nodig hebben complexer van aard is dan waar de opvang in hun reguliere zorg in voorziet. Dit heeft mogelijk tot gevolg dat niet alle honden kunnen worden voorzien in hun behoeften. Bovendien leidt dit met regelmaat tot incidenten binnen de opvang en/of honden die zonder nodige (na)zorg terug in de maatschappij komen. De motie verzoekt om een verkenning van een mogelijke oplossingsrichting, namelijk het realiseren van een landelijk multidisciplinair expertisecentrum voor de opvang en training van complexe honden.

Om meer context te geven aan de problematiek van de opvang van complexe honden volgt hieronder een korte omschrijving van de huidige structuur waarin honden in Nederland worden gehouden.

Het houden van honden in Nederland – de hond als huisdier

Naar schatting worden er in Nederland 1,5 miljoen honden gehouden (Dibevo, 2018). De meeste van deze honden behoren toe aan een huishouden. Mensen in Nederland hebben in principe het recht om huisdieren zoals honden te houden. Uiteraard zijn er wel bepaalde regels verbonden aan het houden van huisdieren zoals honden, er zijn echter geen eisen verbonden voor de aanschaf van een hond. Wel is het volgens de wettelijke regeling identificatie en registratie, welke op 1 april 2013 in werking is getreden, verplicht om honden na geboorte in Nederland binnen 7 weken te chippen (voorzien van identificatie) en binnen 8 weken te registreren in een door de overheid erkende databank. Daarnaast moeten geïmporteerde honden reeds gechipt zijn en binnen 2 weken na aankomst worden geregistreerd. Dit houdt in dat honden geboren of geïmporteerd voor deze datum niet onder de genoemde verplichting vallen.

Opvang en opslag

Er kunnen omstandigheden ontstaan waardoor honden elders opgevangen dienen te worden. Er zijn grofweg drie groepen te onderscheiden van honden, die zich niet in een huishouden bevinden:

- Er kunnen omstandigheden zijn waardoor eigenaren (moeten) besluiten afstand te doen van hun hond waarna de hond bij een opvangcentrum wordt 'aangeboden', hierna gerefereerd als zijnde *afstandshonden*.
- Er worden honden gevonden zonder dat de eigenaar getraceerd kan worden, ook deze zogenaamde *zwerfhonden* worden opgevangen in een opvangcentrum.
- Er is sprake van verwaarlozing, mishandeling of andere overtredingen waardoor honden *in beslag* genomen worden en worden ondergebracht bij daarvoor aangewezen opslaghouders.

In totaal telt Nederland circa 80 dierenopvangcentra met een hondenafdeling, waarvan 20 centra aangesloten zijn bij de Dierenbescherming, en een vijftal opslaghouders.

2.1 Doelstelling van dit onderzoek

Uitgaande van de vraag zoals gesteld in de motie: 'Of en op welke wijze een multidisciplinair landelijk expertisecentrum kan bijdragen aan de opvang en training van complexe honden' geeft dit onderzoek antwoord op de vraag of een landelijk multidisciplinair expertisecentrum voor complexe honden noodzakelijk en haalbaar is en op welke wijze een dergelijk centrum (dan wel de daarbij beoogde expertise) kan bijdragen aan de opvang en training van complexe honden.

De noodzakelijkheid en haalbaarheid zijn daarbij gezien vanuit de volgende perspectieven:

- behoefte van de hond;
- behoefte van de opvang en opslag (met betrekking tot de behoefte van de hond en veiligheid van hond en mens);
- wetgeving en maatschappij.

De financiële haalbaarheid van een landelijk expertise centrum vormt geen onderdeel van dit onderzoek.

3. Aanpak

De noodzakelijkheid en haalbaarheid van een eventueel te realiseren multidisciplinair landelijk expertisecentrum voor complexe honden is onderzocht door het verzamelen van kwalitatieve data onder deskundigen en relevante stakeholders in het veld.

3.1 Dataverzameling

Op basis van de structuur en organisatie van de hondensector is voor de uitvoering van dit onderzoek gekozen voor het verzamelen van kwalitatieve data door middel van:

- i.* gesprekken met stakeholders, in totaal 17, (Bijlage 1) vanuit diverse dier-gerelateerde disciplines die in hun werkzaamheden (dagelijks) te maken hebben met complexe honden volgens een vaste vragenlijst (Bijlage 2);
- ii.* een enquête onder opslaghouders, in totaal vijf, benaderd via RVO middels een vragenlijst via email (Bijlage 3);
- iii.* een enquête onder opvanghouders (Bijlage 4);
  - opvanghouders, in totaal 58, benaderd voor het invullen van een online vragenlijst;
  - opvanghouders, in totaal 20, aangesloten bij de Dierenbescherming, benaderd via de Dierenbescherming.

Toelichting op de opbouw van de vragenlijsten:

3.1.1 De complexe hond

De exacte definitie van de 'complexe hond' is (nog) geen algemeen gebruikte en daarmee bekende term. De enige invulling die als opmerking is opgenomen in de vragenlijsten is dat honden die in relatie worden gebracht met een verhoogd risico op bijtincidenten, zoals de hoogrisicohond, nadrukkelijk wel onder de definitie van 'complexe hond' vallen.

Daarom start zowel de vragenlijst die de basis vormt voor de gesprekken met de stakeholders (*i.*) als de vragenlijsten voor de opslaghouders (*ii.*) en de opvanghouders (*iii.*) met een verduidelijking van het begrip 'de complexe hond' zoals deze door de betreffende geïnterviewde/respondent wordt gedefinieerd.

3.1.2 Stakeholderpanel (*i.*)

In het onderdeel van het onderzoek waarbij 17 stakeholders (Bijlage 1) zijn geraadpleegd stond de noodzaak en haalbaarheid voor een expertisecentrum vanuit de behoefte van de hond centraal en van daaruit de behoefte van de opvang ten aanzien van de zorg en kunde in de geboden en de benodigde opvang. De vragen (Bijlage 2) welke de basis vormden voor de gesprekken waren hiervoor opgedeeld in twee onderdelen:

1. De visie op complexe honden – algemeen en in relatie tot de huidige en benodigde opvang en wetgeving;
2. Verdiepende vragen – specifieke aandachtspunten en factoren die van belang zijn bij de opvang van complexe honden.

3.1.3 Opslaghouders (*ii.*)

De vragenlijst (Bijlage 3) voor de opslaghouders omvatte naast algemene vragen over het werkgebied en grootte van de opslag en functie van de respondent een drietal onderdelen:

1. Complexe hond in Nederland – begrip, omvang en risico maatschappij en aanpak probleem algemeen;

2. Complexe hond in de opslag – aantal honden welke als complex worden ervaren, aantal honden welke hoog-risico worden ervaren, risico en ervaring met betrekking tot bijtincidenten binnen de opslag, benodigde versus geleverde zorg en wenselijkheid en mogelijke rol van een expertisecentrum;
3. Complexe hond terug in de maatschappij – factoren die van belang zijn voor een succesvolle terug- of herplaatsing in de maatschappij met veiligheid als focus.

Gezien de omstandigheden (in beslagname) waaronder honden bij opslaghouders terecht komen zijn de opslaghouders via RVO gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek. Daarnaast is voor meer achtergrond het 'IBG bestek Aanbestedingsdocument Opvang en Verzorging van Gezelschapsdieren' geraadpleegd.

3.1.4 Opvanghouders (iii.)

De vragenlijst (Bijlage 4) voor de opvanghouders omvatte naast algemene vragen over de visie en missie van de opvang, het werkgebied en de functie van de respondent een drietal onderdelen:

1. Complexe hond – begrip, omvang en risico maatschappij en aanpak probleem algemeen;
2. Complexe hond in de opvang – aantal honden welke als complex, aantal honden welke als hoog-risico worden ervaren (aangenomen en zwerfhonden), honden die niet aangenomen worden, risico/gedragsbeoordeling, risico en ervaring met betrekking tot bijtincidenten binnen de opslag, benodigde versus geleverde zorg en wenselijkheid en mogelijke rol van een expertisecentrum;
3. Complexe hond terug in de maatschappij – plaatsbaarheid honden in relatie tot duur van de opvang, factoren die van belang zijn voor een succesvolle terug- of herplaatsing in de maatschappij met veiligheid als focus en nazorg.

Van de naar schatting 80 opvangcentra (ook wel bekend als dierenasielen) met hondenafdeling zijn 20 opvangcentra van de Dierenbescherming. De opvanglocaties (58 niet Dierenbescherming) zijn met een online mailbericht gevraagd om via Google Forms de vragenlijst online in te vullen. Voor het verzamelen van informatie van de opvanglocaties welke onder de Dierenbescherming vallen is de vragenlijst naar de Dierenbescherming gestuurd.

4. Resultaten en discussie

4.1 Respons en details informatiebronnen

Voor een juiste interpretatie van de resultaten is het van belang de herkomst van de data goed inzichtelijk te hebben. De probleemstelling richt zich op een activiteit, namelijk de opvang van complexe honden, die een onderdeel vormt van de praktijk waarmee de reguliere hondenopvang en -opslag in Nederland te maken heeft. Daarom richt een belangrijk onderdeel van dit onderzoek zich op deze doelgroep.

Het eerste deel van de vragenlijsten voor de opslag- en opvangcentra gaat over de achtergrond van de respondent en het centrum dat wordt vertegenwoordigd. De Dierenbescherming heeft gereageerd met één gezamenlijke reactie welke al haar opvangcentra met hondenafdeling vertegenwoordigt. Als reden daarvoor werd opgegeven dat de Dierenbescherming één beleid voert voor al haar opvangcentra, de Dierenbescherming een coördinerende rol voert voor haar opvangcentra en daarmee exact weet wat er speelt en deze problematiek al langer speelt. Opvallend is de lage respons van de opvangcentra welke niet onder de Dierenbescherming vallen. Van de circa 58 benaderde opvangcentra hebben 15 opvangcentra deelgenomen aan de enquête, 41 opvangcentra hebben niet gereageerd ondanks de gestuurde herinnering, één opvangcentrum heeft actief aangegeven niet mee te willen werken en één opvangcentrum heeft aangegeven geen tijd hiervoor te hebben. Daarnaast waren twee centra niet online bereikbaar. Van de opslaghouders hebben drie van de vijf gereageerd, waarbij het belangrijk is om te vermelden dat er bij de opslaghouders een grote terughoudendheid bestaat voor de medewerking aan een onderzoek. Deze terughoudendheid heeft eveneens te maken met de aard van de opslag en daarmee het belang om anoniem te blijven. Omdat dit probleem de hondensector als geheel aangaat is naast de fysieke opslag- en opvangcentra een panel van stakeholders geïnterviewd in de gehele breedte van de sector welke te maken heeft met opslag, opvang en deskundigheid op het gebied van complexe honden. Eén van de stakeholders is een vertegenwoordiger van een expertisecentrum in Duitsland.

- i.* n=17 Voor het stakeholderspanel is een diverse groep aan professionals en (ervarings-) deskundigen geïnterviewd (Bijlage 1). Hieronder vallen verschillende trainers en gedragsdeskundigen, belangenbehartigers in de hondensector, onderzoekers, betrokkenen vanuit overheid en beleid, managers opvangcentrum en vertegenwoordiger van een expertisecentrum in Duitsland.
- ii.* n=3 Van de in totaal vijf opslaghouders hebben een drietal opslaghouders meegewerkt aan het onderzoek door middel van een reactie van RVO of interview.
Functie respondent: manager/beheerder, assistent beheerder en gedragstherapeut.
Bedrijfsomvang: varieerde van een gemiddelde opslag van 20-75 honden per jaar waarbij duidelijk vermeld dient te worden dat dit sterk varieert in verband met de aard van opslag.
- iii.* n=17 + 1 samenvattende reactie van 20 centra aangesloten bij de Dierenbescherming. In totaal zijn 17 responses ontvangen op de online vragenlijst van 15 verschillende opvangcentra. Verdere informatie van de respondenten:
Werkgebied: Deelnemers komen uit het hele land, met uitzondering van Groningen, Brabant en werkgebied Limburg.
Functie respondent: De vragenlijst is voornamelijk ingevuld door de beheerders/managers, met enkele uitzonderingen. De respons van de Dierenbescherming is geformuleerd door haar projectleider werken met honden, voor opvang verantwoordelijke regiomanager en beleidsmedewerker gezelschapshonden.

Missie en doel van de opvang (online respons): De meeste asielen focussen zich voornamelijk op tijdelijke opvang en de herplaatsing, zoals verwacht. Hoofddoel is voor de meeste centra het bewaken van het belang van de hond en daarnaast benoemd een aantal opvangcentra het delen van kennis, opleiden en een veilige en passende herplaatsing.

Missie en doel van de opvangcentra Dierenbescherming:

- Het tijdelijk opvangen en weer plaatsen van honden (en katten) in een omgeving waarin zij hun natuurlijke gedrag in voldoende mate kunnen uitvoeren.
- Het geven van voorlichting over de verzorging, gedrag en huisvesting van honden (en katten), uitgaande van hun fysiologische en ethologische behoeften.
- Het samenwerken en kennis uitwisselen met andere opvangorganisaties.

4.2 De complexe hond

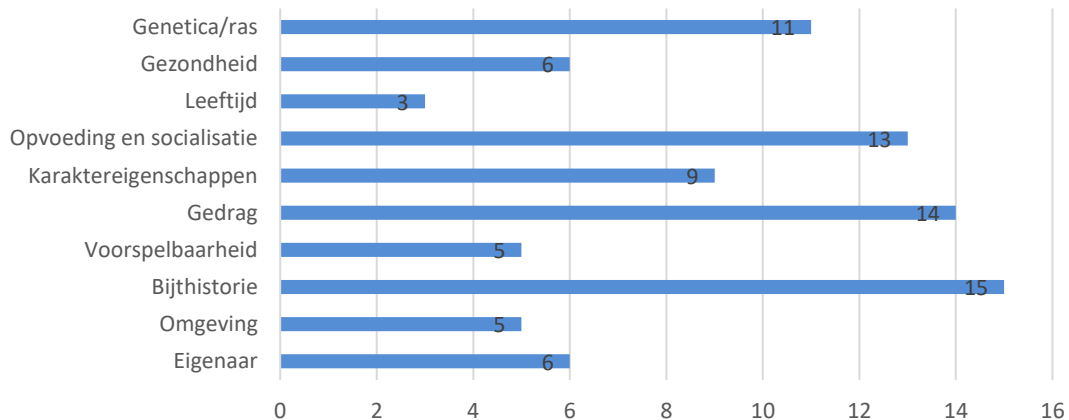
4.2.1 Definitie

De term 'complexe hond' is bewust gekozen om op deze manier een brede definitie te hanteren van honden die de Nederlandse opvang overvragen. Tevens was het gezien de vraagstelling van belang niet op voorhand een categorie honden uit te sluiten die niet of niet direct tot de 'hoog-risicohond'-definitie van DAVALON behoren, maar wel dusdanig complex van aard zijn dat zij de huidige opvang overvragen. Met het overvragen van de opvang wordt bedoeld dat deze honden een niveau van zorg vragen waar niet of moeilijk aan kan worden voldaan en/of een langdurig verblijf in de opvang vergen. Hieronder volgt een uitgebreide beschrijving van de reactie van de drie onderzoeksgroepen op de term complexe hond:

- Naar aanleiding van de gesprekken met stakeholders kan het begrip 'complexe hond' als volgt worden beschreven:
Complexe honden vertonen gedrag in alledaagse situaties waarvan normaal niet verwacht wordt dat ze een probleem vormen. Daarmee wordt door de stakeholders het 'complex' zijn direct gekoppeld aan het gedrag van de hond. De 'hoog-risico' hond vormt een belangrijk deel van de complexe honden. Een deel van de stakeholders geeft zelfs expliciet aan dat 'complex' en 'hoog-risico' onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Hierbij werd specifiek genoemd dat er afhankelijk van het type hond, in meer of mindere mate gevaar voor de mens en andere dieren, als ook ernstige welzijnsaantasting voor het dier zelf kan ontstaan. En dit gedrag kan ontstaan in alledaagse situaties met een hoge mate van onvoorspelbaarheid.
- Begrippen die volgens de opslaghouders van toepassing zijn op de complexe hond:
  - driemaal aangegeven: genetica/ras en karaktereigenschappen;
  - tweemaal aangegeven: opvoeding en socialisatie, gedrag, bijthistorie en eigenaar;
  - eenmaal aangegeven: gezondheid, leeftijd, omgeving en voorspelbaarheid.In de toelichting wordt het kennen van het gedrag van de hond in alledaagse situaties expliciet genoemd, specifiek gedrag in de vorm van najagen van verkeer en verkeersdeelnemers en de uiting van agressie in relatie tot predatie, andere honden en mensen en kinderen.

- iii. Begrippen die volgens de opvanghouders van toepassing zijn op de complexe hond (Figuur 1) :

De vertegenwoordigers van de opvang waren het bijna allemaal eens over genetica/ras, opvoeding/socialisatie, bijthistorie en gedrag. In de reactie van de Dierenbescherming wordt aangegeven dat alle genoemde begrippen er los of in combinatie voor kunnen zorgen dat een hond complex is. In de toelichting wordt agressie nadrukkelijk genoemd (n=16). Evenals de voorspelbaarheid in alledaagse situaties (n=6) en het minder geschikt zijn als huishond in verband met ras/genetica (n=3).

Figuur 1: Begrippen passend bij 'complexe hond' volgens opvanghouders. (Met vermelding van aantal respondenten.)

Over de verschillende groepen heen is het gedrag van de hond in alledaagse situaties, een begrip dat past bij de complexe hond. Hierbij worden situaties buiten de opvang bedoeld, zoals in huishoudens. Verder wordt agressie dat zich uit in bijtgedrag in verschillende situaties expliciet genoemd. Opvallend is dat de vertegenwoordigers vanuit de opvang en opslag in dit onderzoek unaniem zijn in het begrip genetica/ras als risicofactor.

Met betrekking tot genetica en ras kan worden toegevoegd dat in dit onderzoek zowel de vertegenwoordigers van de opvang als de opslag duidelijk aangeven dat bepaalde rashonden een belangrijke factor zijn in het overvragen van de opvang. Met deze rashonden worden de rassen bedoeld die worden gezien als gevaarlijk zoals bijvoorbeeld de Stafford-achtigen en Pitbulls (deze lijst is nadrukkelijk niet compleet en was ook geen onderwerp van het onderzoek). Wel kon uit de informatie het volgende worden opgehaald: Dit type 'gevaarlijke' honden is vaak moeilijk te (her)plaatsen, waardoor ze langdurige opvang vragen. Het is duidelijk dat met regelmaat dergelijke honden worden aangeboden die afwijkend of agressief gedrag vertonen. Hieraan gerelateerd wordt in het rapport 'Minder Hondenbeten' van Wageningen UR (Neijenhuis et al. 2017) aangegeven dat er onvoldoende wetenschappelijke basis bestaat voor een rasspecifieke wetgeving.

4.2.2 De complexe hond in percentage en aantal

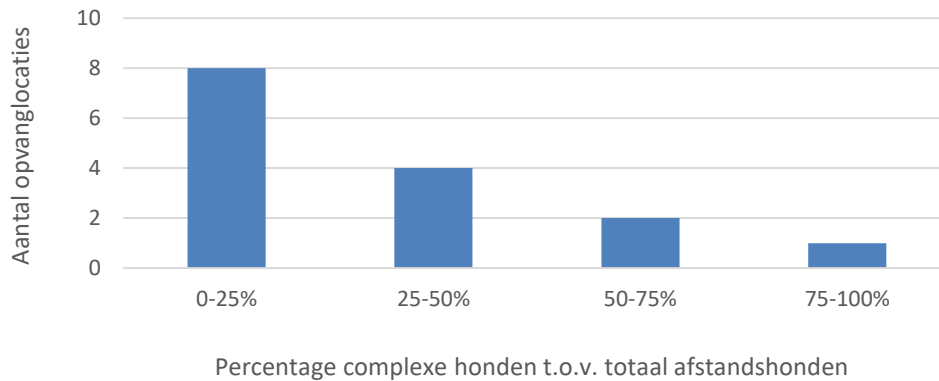
Voor verdere beeldvorming van de complexe hond in de opslag en opvang is binnen het onderzoek om een inschatting van het percentage en aantal complexe honden gevraagd. Het begrip 'complexe hond' is geen vaststaand begrip, daarnaast is er geen registratieplicht van verschillende 'typen' honden noch het aantal in opvang en opslag voorkomende bijtincidenten. Daardoor is het niet mogelijk om werkelijk inzicht te krijgen in percentages en aantallen.

- ii. De opslaghouders geven aan dat zowel het aantal honden als (daarmee) het aantal complexe honden welke jaarlijks in de opslag komen zeer varieert. Als percentage wordt

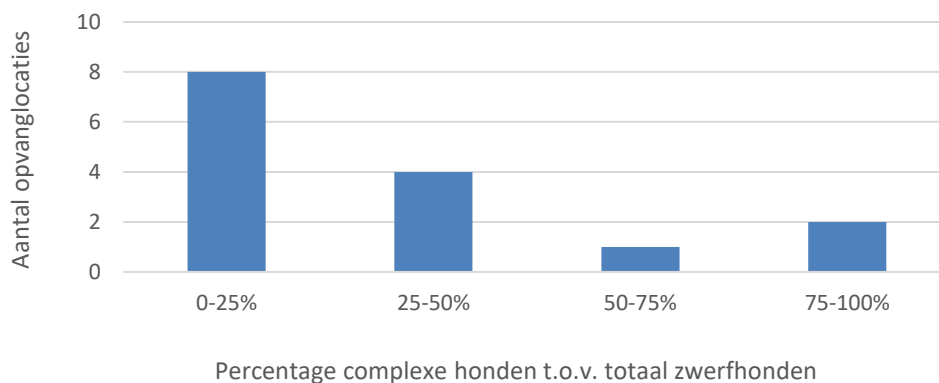

een range aangegeven tussen 0% en 50% en in aantallen complexe honden gemiddeld 5 - 40 waarvan gemiddeld 0 - 35 welke als hoog-risico kunnen worden aangemerkt.

- iii. Voor een schatting van het aantal complexe honden in de opvang is de vraag opgesplitst in aantal honden: aangenomen afstandshonden en zwerfhonden. Een schatting van de percentages is weergegeven in Figuur 2 en 3.

Figuur 2: Inschatting percentage complexe honden in de opvang ten opzichte van het totaal aantal aangenomen afstandshonden.

Figuur 3: Inschatting percentage complexe honden in de opvang ten opzichte van het totaal aantal zwerfhonden.

In het verlengde van het percentage complexe honden dat in de opvang terecht komt geven de respondenten eveneens een wisselend beeld in aantallen namelijk: 0 – 100 (gem. 40; stdev 33) complexe honden welke jaarlijks worden opgevangen.

De Dierenbescherming geeft aan geen nauwkeurige inschatting te kunnen maken. In de reactie geeft zij wel aan behoefte te hebben aan meer overzicht waarvoor wordt gewerkt aan beoordelingsprotocollen en registratie van bijtincidenten.

Een verdere inschatting van de probleemgrootte van complexe honden in de opslag en opvang wordt hierna gegeven onder '4.4 Behoeft opslag en opvang' waarbij specifiek wordt ingegaan op de plaatsbaarheid en opvangduur.

4.3 Behoeftes complexe hond

Voor het onderzoek naar de noodzakelijkheid van een expertisecentrum uitgaande van de behoefte van de complexe hond dient de daadwerkelijke behoefte afgezet te worden tegen de geboden zorg aan de complexe hond in de opslag en opvang.

De behoeften van de complexe hond die logischerwijs te verwachten zijn voor specifieke casussen in de opvang zijn in kaart gebracht op basis van gesprekken met de stakeholders (*i.*) ondersteund door literatuuronderzoek in uitgebreide vorm te vinden in de bijlage 5. Daarnaast zijn de vertegenwoordigers van opslag (*ii.*) en opvang (*iii.*) gevraagd welke behoefte een complexe hond heeft aan zorg in de opslag en opvang (huisvesting, verzorging en training, personeel, veiligheid mens en dier). Als laatste zijn deze behoeften afgezet tegen de geboden zorg in de opslag en opvang waarbij knelpunten zijn geformuleerd. Daarna worden gedragsdiagnostiek in opslag en opvang en wetgeving behandeld.

4.3.1 Behoeften

In tabel 4.1 staan de behoeften van de hond beschreven die zijn opgehaald bij het stakeholderpanel, de opslag- en opvanghouders. Om een direct verband te kunnen leggen met de organisatie en uitvoering van de opslag en opvang van complexe honden zijn de behoeften opgedeeld in de thema's huisvesting, verzorging, personeel en veiligheid.

Tabel 4.1: Behoeften complexe honden volgens stakeholders en vertegenwoordigers van opslag en opvang.

Thema	Behoeften volgens bron <i>i.</i> Stakeholders	Behoeften volgens bron <i>ii.</i> en <i>iii.</i> Opslag en opvang
Huisvesting	<ul style="list-style-type: none"> • Prikkelarme omgeving • Bewegingsvrijheid • Activiteit • Interactie hond/mens • Flexibele inrichting passend bij de hond 	<ul style="list-style-type: none"> • Prikkelarme en vertrouwde omgeving waarin veiligheid kan worden geborgd. • Mogelijkheid tot individuele prikkelarme huisvesting. • Bewegingsvrijheid
Verzorging	<ul style="list-style-type: none"> • Mentale ondersteuning en training, bijvoorbeeld ontlading, uitdaging, rust. • Fysieke ondersteuning, bijvoorbeeld ten aanzien van verwaarlozing, mishandeling, nalatenschap op medisch vlak. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg en training gericht op de individuele hond • Veilige wondverzorging • Gespecialiseerde training tegen agressie • Voldoende (mentale) afleidingsmogelijkheden in kennel (spellen, kluiven, speeltjes) indien hond niet uit kennel kan. • Rust en regelmaat
Personeel	<ul style="list-style-type: none"> • Individuele aandacht • Objectieve beoordeling • Dagelijkse monitoring • Passende benadering van de hond 	<ul style="list-style-type: none"> • Vast personeel per hond met de juiste kennis (met name op gedrag) en ervaring voor een gepaste benadering
Veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> • Voorspelbaarheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Juiste beschikbare beschermingsmiddelen voor mens en hond. • Het bieden/respecteren van de 'eigen veilige' omgeving van de hond. • Voldoende personeel (minimaal twee mensen aanwezig)

Een bevinding waar een duidelijke consensus over bestaat bij zowel de stakeholders als binnen de opslag en opvang is het de noodzaak van een individuele aanpak voor de complexe hond. Meer inzicht in de huidige individuele benadering en de noodzaak hiervan wordt verder behandeld na de knelpunten in de paragraaf onder '4.3.3 Gedragsdiagnostiek'. Daarnaast worden de behoeften aan een prikkelvrije omgeving, bewegingsvrijheid en in bepaalde mate het werken met vast personeel en routine (resultierend in voor de hond bekende personen en voorspelbaarheid) eveneens bijna unaniem genoemd door stakeholders en vertegenwoordigers van de opslag en opvang. Het belang van een stille omgeving (en daarmee ook prikkelarm) is eveneens wetenschappelijk aangetoond door Kiddie & Collins (2015).

4.3.2 Knelpunten

Na de behoeften-inventarisatie zijn de knelpunten onderzocht waar de behoefte van de complexe hond niet aansluit op de geleverde zorg of mogelijk niet gehaald kan worden binnen de huidige opvang. In tabel 4.2 staan de knelpunten beschreven die zijn opgehaald bij het stakeholderpanel, de opslag- en opvanghouders. Om een direct verband te kunnen leggen met de organisatie en uitvoering van de opslag en opvang van complexe honden zijn deze knelpunten opgedeeld in de thema's huisvesting, verzorging, personeel en veiligheid.

Tabel 4.2: Knelpunten behoeften complexe honden volgens stakeholders en vertegenwoordigers van opslag en opvang.

Thema	Knelpunten volgens bron <i>i</i> . Stakeholders	Knelpunten volgens bron <i>ii</i> . en <i>iii</i> . Opslag en opvang
Huisvesting	<ul style="list-style-type: none"> • Ruimte om honden vrij te kunnen laten bewegen vaak onvoldoende aanwezig (met name honden die energie kwijt moeten kunnen door te rennen). • Veilige bewegingsruimte voor honden die agressie vertonen vaak onvoldoende aanwezig. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prikkelarme omgeving vaak onvoldoende beschikbaar (met name wanneer meerdere complexe honden tegelijkertijd binnen komen. Dit wordt vooral bij de opslag ervaren). • Onvoldoende ruimte voor bewegingsvrijheid.
Verzorging	<ul style="list-style-type: none"> • Exacte behoefte hond onduidelijk door gebrek aan individuele gedrags-/welzijnsbeoordeling. 	<ul style="list-style-type: none"> • Indien de hond agressie vertoont is training vaak moeilijk/niet mogelijk in verband met veiligheid. • Indien de hond agressie vertoont kan dit problemen veroorzaken voor de juiste medische diagnostiek. • Exacte behoefte hond onduidelijk door gebrek aan individuele gedrags-/welzijnsbeoordeling.
Personeel	<ul style="list-style-type: none"> • Onvoldoende aanwezige deskundigheid waardoor de honden niet getraind en mentaal positief uitgedaagd kunnen worden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Onvoldoende aandacht door personele beperkingen – complexe honden vereisen veel tijd en voor de veiligheid minimaal twee personen.
Veiligheid	-	<ul style="list-style-type: none"> • Honden die niet uit kennel gehaald kunnen worden in verband met agressie.

Het bieden van de juiste zorg door aan te sluiten op de individuele behoeften van de complexe hond blijkt in de praktijk een belangrijk knelpunt. Voor het bieden van deze zorg op maat is kennis, ruimte en tijd nodig. Bij gebrek hieraan kan het voorkomen dat een complexe hond beperkt of bijna niet kan worden voorzien zowel in zijn fysieke als mentale behoeften. Dit kan resulteren in het behouden, ontstaan of in enkele gevallen zelfs verhogen van stress en daarmee gevolgen voor zowel de gezondheid als de veiligheid rond de hond (stakeholderpanel; Kiddie & Collins, 2015; Serpell, 2016). Daarnaast kan het geven van de juiste veterinaire zorg, zeker wanneer er sprake is van agressie, in het gedrang komen. Opvallend is dat de vertegenwoordigers van zowel opslag als opvang zich hiervan bewust zijn. Het is dus aannemelijk dat een zekere mate van kennis aanwezig is. Blijkbaar zijn er dusdanige praktische en organisatorische knelpunten die ervoor zorgen dat de juiste behandelingen niet kunnen, of niet geheel kunnen worden uitgevoerd. Onder '4.4 Behoeft opslag en opvang' zullen deze knelpunten op praktisch en organisatorisch niveau nader worden belicht.

4.3.3 Gedragsdiagnostiek

- i.* Op basis van de gesprekken met stakeholders kan gesteld worden dat de fysieke en mentale behoeften van een complexe hond divers en individueel van aard zijn. Daarmee dient de behoefte van een complexe hond vastgesteld te worden door een intake met individuele beoordeling middels gedrags- en welzijnsdiagnostiek. Daarbij is een continuerende (individuele) monitoring van belang omdat de behoeften van de hond gaandeweg de opvangperiode kunnen veranderen. Alleen een flexibele en op het individu gerichte behandelprocedure sluit hierop aan.
- ii.* Alle honden die in de opslag komen, worden volgens het bestek 'Aanbestedingsdocument Opvang en verzorging van Gezelschapsdieren' tijdens het verblijf onderworpen aan een 'Gezondheid en welzijn assessment'. Ten aanzien van dit assessment zijn geen vragen gesteld binnen dit onderzoek. Wel geven twee van de drie van de opslaghouders expliciet aan gedragsdeskundigen in dienst te hebben en waar mogelijk de complexe hond individueel te beoordelen. Bij complexe honden met een bijthistorie (indien bekend) of honden die als potentieel risicovol worden beoordeeld door de opslaghouder wordt tevens een risicotest uitgevoerd door de Universiteit van Utrecht. Deze test geeft risicobeoordeling op agressie. De opslaghouders zijn unaniem in het belang van een gedragsbeoordeling en de noodzaak van passende gedragstherapie en training voor veilige terugplaatsing van complexe honden.
- iii.* Gezien het belang van een individuele beoordeling van complexe honden werkt de Dierenbescherming momenteel aan het inzetten van het welzijnsassessment, en daarmee gedragsbeoordeling per individuele hond, op al haar locaties. Van de opvangcentra, die online hebben gereageerd, geeft 73% aan niet officieel te testen op gedrag bij binnenkomst. Wel wordt aangegeven dat de hond wordt beoordeeld door mensen met ervaring of (indien aanwezig) gedragsdeskundigen. Tevens wordt een registratieplicht van bijtincidenten als waardevol genoemd, omdat dit bij zou kunnen dragen aan het in kaart brengen van de historie van een hond.

4.3.4 Wetgeving

In de wetgeving staan een tweetal wetten die zijn opgesteld voor het waarborgen van de zorgbehoeften van dieren en daarmee expliciet regels geven ten aanzien van welzijn en gezondheid van dieren. Dit betreffen 'Besluit houders van dieren' en de 'Wet Dieren'. Deze wetgeving geeft aan dat de zorg die dieren redelijkerwijs behoeven ervoor moet zorgen dat, voor zover zulks redelijkerwijs kan worden verlangd, honden gevrijwaard zijn van:

- dorst, honger en onjuiste voeding;
- fysiek en fysiologisch ongerief
- pijn, verwonding en ziektes;
- angst en chronische stress;
- beperking van hun natuurlijk gedrag.

De Wet Dieren beschrijft, dat als er aan de zorgplicht wordt voldaan, dieren tenminste *geen negatief*

welzijn hebben. Dit wil niet zeggen dat dieren dan een *positief welzijn* ervaren. De 'Vijf Vrijheden' vormen een conceptueel kader. Of voldaan kan worden aan deze 'Vijf Vrijheden' wanneer een complexe hond geen individuele (gedrags-)beoordeling en daarmee individueel behandelplan heeft kan ter discussie gesteld worden. Een mogelijke verdere discussie valt buiten het doel van dit onderzoek en hier zal in dit rapport niet verder op in worden gegaan.

In bijlage 6 is een verdere beschrijving te vinden van de belangrijkste uitgangspunten uit de wetgeving die relevant zijn voor het kunnen voorzien in de behoeften van de complexe hond en een verwijzing naar de volledige wetten.

4.4 Behoeft opslag en opvang

Voor het onderzoek naar de noodzakelijkheid van een expertisecentrum is tevens onderzoek gedaan naar de behoeften en knelpunten die de complexe hond in de opslag en opvang met zich meebrengt. Daarnaast zijn de verblijfsduur en plaatsbaarheid in de opvang, incidenten in opslag en opvang en kennis en kunde in opslag en opvang verder belicht.

Om een beeld te krijgen van de omvang van het probleem in de opslag en opvang zijn de vertegenwoordigers van opslag (*ii.*) en opvang (*iii.*) gevraagd om een inschatting te maken van het percentage en aantal complexe honden dat in hun opslag en opvang terecht komt.

4.4.1 Behoeften

De behoeften van de opslag en opvang voor de opvang van complexe honden is in kaart gebracht (Tabel 4.3) op basis van gesprekken met de stakeholders (*i.*). Daarnaast zijn de vertegenwoordigers van opslag (*ii.*) en opvang (*iii.*) gevraagd welke behoefte de opslag en opvang hebben ten aanzien van huisvesting, verzorging en training, personeel en veiligheid, wanneer zij complexe honden opvangen.

Tabel 4.3: Behoeften opslag en opvang volgens stakeholders en vertegenwoordigers van opslag en opvang.

Thema	Behoeften bron <i>i.</i> stakeholders	Behoeften volgens bron <i>ii.</i> en <i>iii.</i> opslag en opvang
Huisvesting	<ul style="list-style-type: none"> • Prikkelarme huisvesting • Bewegingsruimte 	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoende beschikbare kennels voor individuele huisvesting • Overdekte gelegenheid voor het geven van beweging • Flexibele inrichting gebouwen
Verzorging	<ul style="list-style-type: none"> • Gedragsspecialisten 	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring en registratie dierenwelzijn • Gedragsspecialisten
Personeel	<ul style="list-style-type: none"> • Dagelijkse monitoring 	<ul style="list-style-type: none"> • Tijd voor samenwerking en overdracht • Gedragsspecialisten • Vaste mensen
Veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> • Dagelijkse routine met daarin voldoende voorbereiding en maatregelen voor het borgen van de veiligheid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Juiste beschikbare beschermingsmiddelen voor mens en hond. • Voldoende personeel (minimaal twee mensen aanwezig). • Minimale inzet van vrijwilligers voor deze categorie honden. • Registratie bijtincidenten (in opvang en landelijk).

4.4.2 Knelpunten

De opvang van complexe honden in opvang en opslag vraagt een grote inspanning en specifieke eisen zoals reeds duidelijk is geworden in het onderdeel '4.3 Behoeften van de complexe hond'. Bij het werken met deze categorie honden in de praktijk worden verschillende knelpunten ervaren. Deze knelpunten zijn middels de vragenlijsten opgehaald bij vertegenwoordigers van de opslag en opvang en weergegeven in Tabel 4.4.

Tabel 4.4: Knelpunten behoeften opslag en opvang.

Thema	Knelpunten volgens bron <i>ii.</i> en <i>iii.</i> opslag en opvang
Huisvesting	<ul style="list-style-type: none"> • Veelal ongunstige ligging locaties – met name door beperkingen van de beschikbare ruimte • Traditionele vaste inrichting • Onvoldoende ruimte voor creëren veilige 'looplijnen'
Verzorging	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis (opleiding, protocollen en testmethoden) • Menskracht om honden individueel te kunnen benaderen
Personeel	<ul style="list-style-type: none"> • Onvoldoende gecertificeerd personeel • Hoge aantallen wisselende mensen <p>(Beide bovenstaande knelpunten hebben (deels) te maken met het werken met vrijwilligers welke kostentechnisch noodzakelijk zijn)</p>
Veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwisseling kennis • Honden moeten uitgelaten worden in openbare ruimten wat voor gevaarlijke situaties kan zorgen • Tijdsdruk • Ontbreken gegevens historie hond (met name van belang wanneer een hond betrokken is geweest bij incidenten)

Opgehaalde bovenstaande knelpunten werden zonder uitzondering door meerdere vertegenwoordigers van opslag en opvang (> n=5) genoemd. Beperkingen in bestaande bebouwing zijn daarmee een veel voorkomend knelpunt in de opvang van complexe honden. Daarnaast zijn gebrek aan juiste kennis en voldoende personeel en organisatie van personeel voor de opvang van complexe honden knelpunten die bijna unaniem worden genoemd.

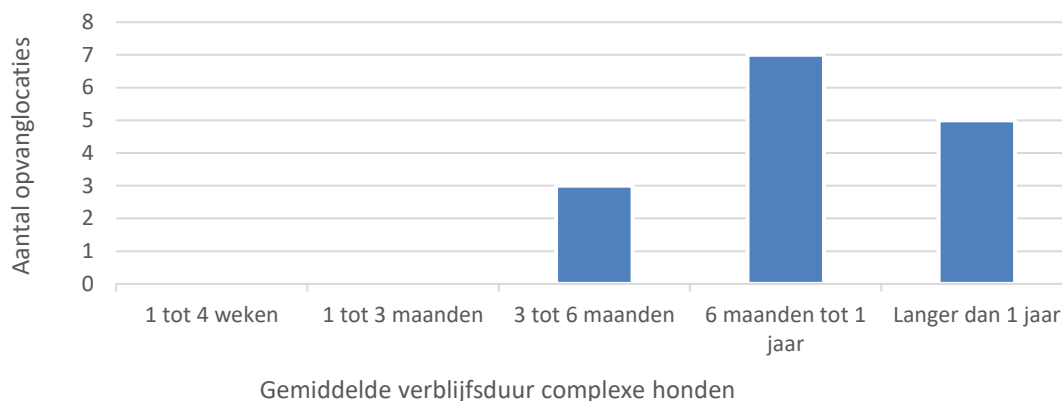
Naast bovenstaande knelpunten wordt door de Dierenbescherming en tevens een aantal stakeholders en opvanghouders de relatie gelegd tussen de aanwezigheid van complexe honden en de druk die dit geeft op de algehele bedrijfsvoering. Met name de langere verblijfsduur met daaraan gerelateerd hogere kosten (niet van toepassing bij de opslag) en minder ruimte voor nieuwe dieren wordt als een probleem ervaren.

4.4.3 Verblijfsduur in opvang en plaatsbaarheid

Om een beter beeld te krijgen van de verblijfsduur en daaraan gerelateerde gevolgen voor de opvang (*iii.*) zijn hierover een aantal vragen geformuleerd.

Voor de opslag (*ii.*) zijn, conform hun wettelijke taak, het aannemen van honden en (her)plaatsen honden niet van toepassing. Indien mogelijk worden honden die niet terug geplaatst kunnen worden wel aangeboden aan opvangcentra van de Dierenbescherming.

In de opvang blijven de honden totdat zij herplaatst worden, met uitzondering van honden waarbij wordt overgegaan tot euthanasie. Hieronder worden de resultaten weergegeven van de gemiddelde verblijfsduur van complexe honden; factoren die bijdragen aan plaatsbaarheid; en het percentage binnengekomen honden die niet plaatsbaar blijven.

Figuur 4: Gemiddelde verblijfsduur complexe honden in de opvang per opvanglocatie.

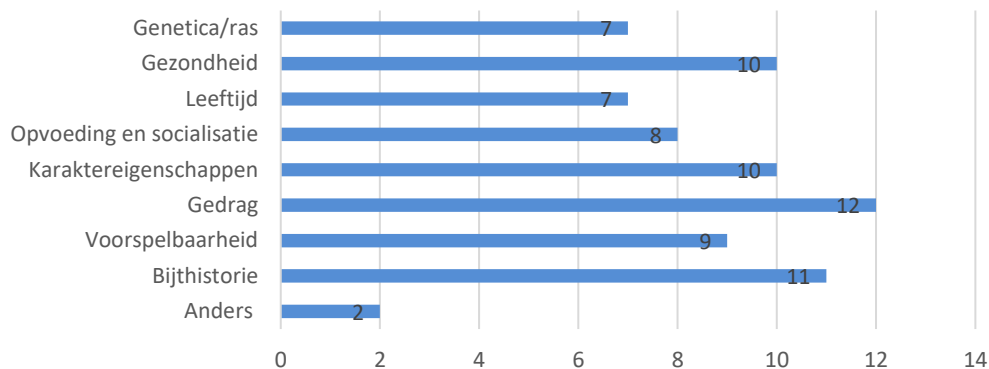
Van de binnengekomen complexe honden verblijft ruim 80% van de honden meer dan 6 maanden in de opvang, waarvan ruim een kwart zelfs langdurig (langer dan 1 jaar) in de opvang verblijft (Figuur 4). Een van de redenen is dat een belangrijk deel van deze honden na binnenkomst, door de complexiteit, niet direct plaatsbaar is. Ruim driekwart van de honden is volgens de vertegenwoordigers van de opvang plaatsbaar na vier weken, een derde is pas plaatsbaar na drie maanden waarvan 18% zelfs 6 maanden tot 1 jaar nodig heeft. Omdat de redenen ten aanzien van verblijfsduur zeer divers zijn geeft de Dierenbescherming aan geen termijn aan te kunnen geven.

De Dierenbescherming geeft aan de plaatsingsduur van honden die zijn aangenomen vanuit de opslag nauwkeurig te monitoren. Hieruit komt grofweg naar voren dat ongeveer een derde van alle honden vanuit de opslag langer dan gemiddeld in de opvang verblijven voordat deze worden

geplaatst. Van dit derde deel is het merendeel (zeer wisselend, in totaal ongeveer 35 honden in 2019) dusdanig complex dat zij langdurig in de opvang verblijven of alsnog worden geëuthaniseerd.

Factoren plaatsbaarheid

De plaatsbaarheid is afhankelijk van verschillende factoren waarvan de resultaten uit de online vragenlijst worden weergegeven in figuur 5.

Figuur 5: Factoren die bijdragen aan de plaatsbaarheid van een hond. (Met vermelding van aantal respondenten.)

Uit figuur 5 is duidelijk op te halen dat de plaatsbaarheid van honden afhankelijk is van diverse factoren. Afwijkende gezondheid, negatief gedrag en bijthistorie zijn factoren die een direct negatief gevolg hebben op de plaatsbaarheid van een hond en daarmee bepalend voor de complexiteit. In de toelichting wordt verder meerdere malen aangegeven dat gedrag in combinatie met ras vaak aanleiding is voor langdurig verblijf. Dit is ook terug te zien bij veel opvangcentra onder aangeboden honden. Met name honden zoals Stafford-achtigen en Pitbulls worden langdurig in asielen aangeboden.

Niet (her)plaatsbaar

In 0-5% van de binnengekomen honden (aangenomen en zwerfhonden) is volgens 95% van de online respondenten de complexiteit dusdanig dat deze honden niet meer geplaatst kunnen worden. De Dierenbescherming geeft aan dat het totale deel niet herplaatsbare honden in de meeste van haar opvangcentra 5-10% is. De reden hiervoor kan medisch zijn. Ook blijkt negatief/complex gedrag met regelmaat een reden te zijn dat een hond niet plaatsbaar is. In deze gevallen kan worden overgegaan tot euthanasie. Als toevoeging geeft de Dierenbescherming aan dat wanneer na de inzet van mogelijke en voor het dier geschikte interventies (training/therapie/uitruil etc.) een hond toch niet plaatsbaar is bij een particuliere eigenaar, euthanasie wordt overwogen. Een tweetal opvangcentra geeft aan nooit tot euthanasie over te gaan wanneer er geen medische reden is, omdat zij dit als hun 'plicht' zien tegenover de hond.

Protocollen

Voor het bepalen van de plaatsbaarheid is een goede beoordeling van de hond en informatieverstrekking voor de (nieuwe) eigenaar noodzakelijk. Deze individuele beoordeling wordt als noodzakelijk vermeld door de geïnterviewde gedragspecialisten en het merendeel van de opslag (2) en opvang (10). Dit is van belang om te bepalen of plaatsbaarheid van de hond op medisch gebied en gedragsmatig verantwoord is; als ondersteuning voor een succesvolle plaatsing (hond-eigenaar match) en de nieuwe eigenaar te ondersteunen met informatie voor

borgen van veiligheid en welzijn hond en eigenaar. Onder 4.5.5 zal verder worden ingegaan op de nazorg na plaatsing van complexe honden. Op dit moment worden op zeven van de vijftien centra uit de online vragenlijst (gedrags)protocollen gebruikt voor het bepalen van de plaatsbaarheid van de hond. De Dierenbescherming geeft aan dat zij op dit moment werkt aan de ontwikkeling van een instrumentarium voor het bepalen van de plaatsbaarheid.

In de opvang heeft men de mogelijkheid om aangeboden honden te weigeren. Dit is een manier om de druk in de opvang te reguleren. Het niet aannemen van een hond heeft echter directe gevolgen voor de hond, maar ook voor de omgeving van de hond. Vanwege de mogelijk maatschappelijke component wordt deze maatregel verder besproken onder '4.5 Complexe hond en de maatschappij' bij '4.5.2. Weigeren opvang'.

4.4.4 Bijtincidenten binnen de opslag en opvang

Bijthistorie en agressief gedrag zijn factoren die onderdeel kunnen uitmaken van de complexiteit van een hond. Daarmee maken hoog-risico honden een belangrijk deel uit van de complexe honden. Ondanks de ervaring met honden binnen de opslag en opvang komen bijtincidenten nog regelmatig voor. Via dit onderzoek is getracht meer zicht te krijgen op het aantal bijtincidenten in de opslag en opvang.

- ii. Vertegenwoordigers van de opslag (n=3) geven aan dat:
  - lichte bijtincidenten (Dunbar level 1 en 2) enkele keren per jaar voorkomen,
  - matig-ernstige bijtincidenten (Dunbar level 3 en 4) enkele keren per jaar voorkomen,
  - zeer ernstige bijtincidenten (Dunbar level 5 en 6) zelden voorkomen (< eens per jaar).

- iii. Vertegenwoordigers van de opvang (n=15) geven aan dat:
  - lichte bijtincidenten (Dunbar level 1 en 2) enkele keren per maand n=5 en per jaar n=10,
  - matig-ernstige bijtincidenten (Dunbar level 3 en 4) nooit n=2, enkele keren per maand n=1 en per jaar n=12,
  - zeer ernstige bijtincidenten (Dunbar level 5 en 6) nooit n=13 en enkele keren per jaar n=2.

- De reactie van de Dierenbescherming met betrekking tot bijtincidenten: "Sinds kort is er een centrale registratie van (bijna)bijtincidenten. De ervaring leert dat incidenten regelmatig niet gemeld worden door vrijwilligers/medewerkers vanuit onderschatting van de risico's en het gevoel zelf niet goed genoeg te hebben opgelet."

Registratie

Door afwezigheid van een gecoördineerde en officiële registratie van incidenten kan in dit rapport enkel een indicatie worden gegeven van het aantal bijtincidenten in de opvang en opslag. Deze afwezigheid van registratie heeft ook tot gevolg dat opslag en opvang beperkt worden bij het in kaart brengen van de historie van de hond, wat van belang kan zijn voor het stellen van een juiste individuele diagnose. Evenals de Dierenbescherming geven een aantal organisaties aan te werken aan een registratie van incidenten. Hierbij wordt eveneens opgemerkt dat de uitvoering van het registreren in de praktijk moeilijk is, omdat medewerkers vaak geneigd zijn de oorzaak bij zichzelf te leggen of bang is voor de consequentie van rapportage voor de hond. Hiermee lijkt het aannemelijk dat het werkelijk aantal lichte en mogelijk ook matig-ernstige bijtincidenten hoger ligt dan hierboven aangeven.

4.4.5 Kennis in opslag en opvang

Expertise en wetgeving

Het werken met complexe honden vergt kennis en ervaring van de medewerkers in opslag en opvang. Wettelijk gezien is de benodigde beroepskwalificatie voor de beheerder van opslag en opvang 'Vakbekwaamheid' (MBO-4 niveau; conform de wet 'Besluit houders van dieren'). Voor opslaghouders stond verder in het bestek (Aanbestedingsdocument – Europese aanbesteding volgens de openbare procedure voor opvang en verzorging gezelschapsdieren) daterende uit 2016 dat de inschrijver tenminste vijf jaar bedrijfsmatig/beroepsmatig ervaring moest hebben in het huisvesten en verzorgen van de specifieke categorie van gezelschapsdieren, dus honden in dit geval.

Gedragkunde en scholing

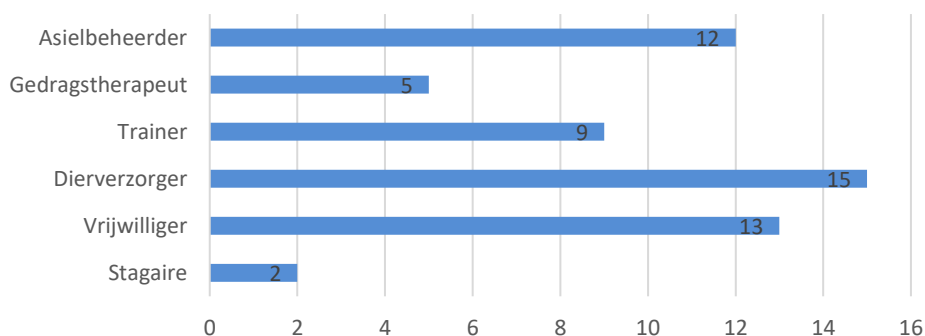
Scholing en opleidingen in diergedrag worden op dit moment aangeboden in specialisatievormen op MBO en via (particuliere)cursussen. Scholing op diergedrag op academisch niveau wordt in ons land niet aangeboden. Tot op heden is binnen de veterinaire opleiding in Utrecht slechts beperkt aandacht voor diergedrag en is er (nog) geen veterinaire gedragsspecialisatie.

Huidige situatie opvang

Naar aanleiding van de correspondentie met de Dierenbescherming kan verder worden vermeld dat binnen de beroepsformatie van dierenopvangcentra het gemiddelde opleidingsniveau MBO is. Verder is in deze relevant te weten dat enkel de (para)veterinair in de dierenopvang een bij wet geregelde bevoegdheid en verantwoordelijkheid heeft op het aspect volksgezondheid. Bijtincidenten zijn een risico voor de volksgezondheid.

Het aspect 'kennis' is ook behandeld middels de vragenlijst. Hieruit kan worden opgehaald dat:

- ii. Op alle drie de opslaglocaties die hebben gereageerd werken in de dagelijkse verzorging mensen die een opleiding hebben gevolgd tot dierverzorger, para-veterinair of gedragstherapeut.
- iii. Slechts een vijftal respondenten van de online enquête (opvanghouders, niet Dierenbescherming) geeft aan dagelijkse inzet te hebben van een gedragstherapeut. Bij 14 locaties zijn ze genoodzaakt om vrijwilligers in te zetten voor de dagelijkse verzorging van complexe honden. De achtergrond van de medewerkers die in opvangcentra (niet Dierenbescherming) worden ingezet voor de dagelijkse verzorging van complexe honden is weergegeven in figuur 6. Van twee locaties geven de vertegenwoordigers expliciet aan enkel meer ervaren vrijwilligers in te zetten voor deze honden.

Figuur 6: Achtergrond dagelijkse verzorgers complexe honden in de opvang (niet Dierenbescherming). Met vermelding van aantal respondenten.

De Dierenbescherming geeft in haar reactie: “In de dagelijkse verzorging worden vrijwilligers bij voorkeur beperkt ingezet, trainers en gedragsdeskundigen zijn aanvullend op de dagelijkse zorg. Dat geldt ook voor de veterinaire.”

Een belangrijke bevinding is dat de aanwezige kennis in zekere mate versnipperd is. Er is een verscheidenheid aan opleidingen en cursussen die worden aangeboden op MBO instellingen (met betrekking tot dierversorgung, gedrag en paraveterinaire) en daarnaast tal van cursussen die via private instellingen worden aangeboden.

4.5 Complexe hond en de maatschappij

Zowel de opslag als de opvang is geen definitieve verblijfplaats voor een hond, dus ook niet voor complexe honden. Het komt voor dat een hond niet kan worden her- of teruggeplaatst, dit kan tot gevolg hebben dat een hond toch langdurig in de opvang blijft, naar herplaatsing in een ander opvangcentrum wordt gezocht of tot euthanasie wordt overgegaan (zoals beschreven in 4.4.3 ‘Verblijfsduur in opvang en plaatsbaarheid’). In de andere gevallen komen ook de complexe honden terug in de maatschappij. In deze sectie zal verder worden ingegaan op wat dit betekent voor de opvang en opslag en wat volgens de vertegenwoordigers van opslag en opvang in dit onderzoek mogelijke consequenties zijn voor de maatschappij.

- ii. Zoals eerder aangeven in 4.4.3 en conform hun wettelijke taak zijn het vrijwillig aannemen van honden en (her)plaatsen honden niet van toepassing voor de opslag. Honden die niet vanuit de opslag kunnen worden teruggeplaatst kunnen indien mogelijk worden aangeboden aan opvangcentra van de Dierenbescherming.

4.5.1 Retour na plaatsing opvang

Dat complexe honden lastig te plaatsen zijn komt eveneens naar voren in 4.4.3. De complexiteit van deze honden kan oorzaak zijn dat ze na plaatsing weer terugkomen in de opvang. Om een overzicht te krijgen van het percentage honden dat binnen korte tijd na plaatsing (enkele maanden) terugkomt in de opvang (*iii.*) is deze vraag meegenomen in het onderzoek. Van de vijftien centra die online hebben gereageerd geven zes centra aan 0-5% van de geplaatste honden in korte tijd terug te krijgen, zes centra 5-10%, één centrum 10-15%, één centrum 20-25% en bij één centrum komt >25% van de geplaatste honden binnen korte tijd terug.

De reden van terugkomst van honden, dus mislukte plaatsing, is zeer divers. Veel voorkomende redenen zijn allergieën en veranderende gezinssituatie (zoals scheiding). Daarnaast is complexiteit, met name in gedrag, een belangrijke reden. Hierbij wordt expliciet vermeld dat het regelmatig voorkomt dat de nieuwe eigenaar niet goed was voorbereid of het probleem onderschatte. Ook komen situaties voor waarin de hond in de nieuwe situatie onvoorzien gedrag laat zien, en daarmee een probleem met de voorspelbaarheid van de hond. Een aantal centra geeft aan weinig problemen met onvoorzien gedrag na plaatsing te hebben door de inzet van gedrags-risicotesten en goede begeleiding. Deze nazorg is echter voor een groot aantal centra niet of niet goed realiseerbaar. Op het punt van nazorg zal hieronder verder worden ingegaan.

De Dierenbescherming geeft aan dat naar schatting 10-15% van de honden binnen korte tijd na plaatsing weer terug komt in de opvang. Welk percentage hiervan bij de mislukte plaatsing als complexe hond kon worden aangemerkt is niet bekend door ontbreken van registratie.

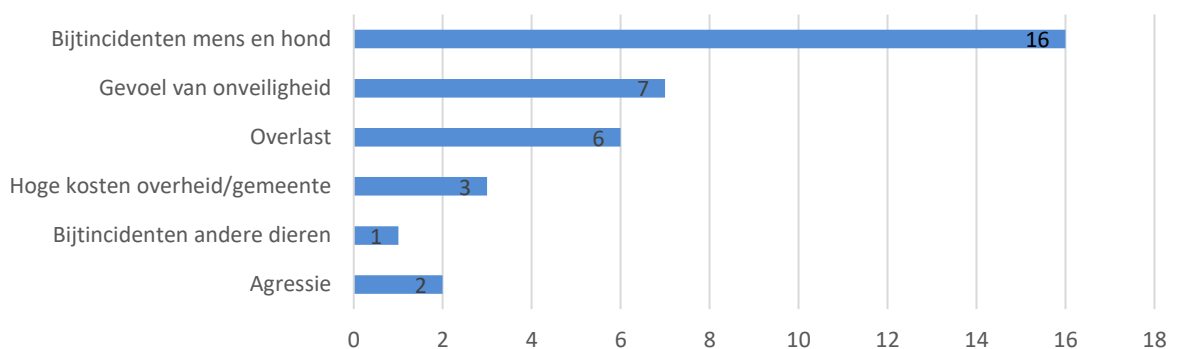
Eén opslaghouder (*ii.*) die ook opvanghouder is geeft aan dat met regelmaat honden worden aangeboden aan de opvang die eerder in de opslag zijn geweest.

4.5.2 Weigeren opvang

Een opvangcentrum heeft de mogelijkheid om honden te weigeren. Dit wordt zeer wisselend toegepast. Dit is tevens terug te zien in de verschillende missies van de deelnemende centra. Er zijn centra die als doel hebben opvang te kunnen bieden aan alle honden en centra (één in dit onderzoek) dat zich volledig heeft toegelegd op complexe honden (missie luidt onder andere het voorkomen euthanasie). Complexiteit, met name gedrag, vormt een veel genoemde reden om een hond te weigeren. Dit om overbelasting van het opvangsysteem en risico's binnen de eigen opvang te voorkomen/beperken. Opvangcentra geven in deze gevallen wel met regelmaat advies om een gedragstherapeut te consulteren. Ze kunnen dit echter in de meeste opvangcentra niet zelf faciliteren.

4.5.3 Risico algemeen

- ii. Uit de respons vanuit de opslag komen wel een aantal duidelijke algemene beelden naar voren. Het risico op bijtincidenten wordt door alle drie de opslaghouders genoemd. Daarnaast noemen twee vertegenwoordigers vanuit de opslag tevens het gevoel van onveiligheid, overlast voor de omgeving en hiermee gepaard gaande hoge kosten voor overheid en gemeenten.
- iii. Zowel de visie van de respondenten van de online vragenlijst (zie figuur 7) als de Dierenbescherming sluiten aan bij de reacties vanuit de opslag. De Dierenbescherming geeft in haar reactie aan risico's voor de samenleving te zien in de eerste drie categorieën.

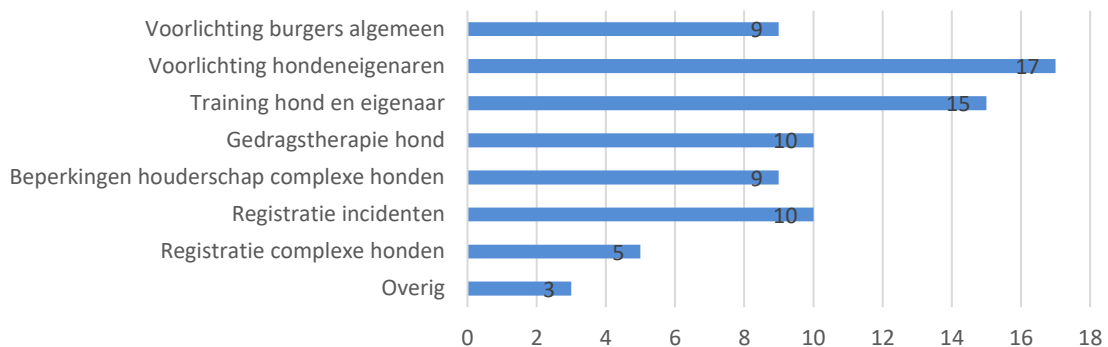
Figuur 7: Risico's van complexe honden in de maatschappij. (Met vermelding van aantal respondenten.)

4.5.4 Mogelijke maatregelen algemeen

In de vragenlijsten is tevens naar de visie van de vertegenwoordigers van opslag en opvang gevraagd ten aanzien van maatregelen voor het verminderen van risico's voor de maatschappij.

- ii. Om risico's voor de maatschappij met betrekking tot complexe honden te verminderen zijn vertegenwoordigers van de opslag unaniem in het belang van maatregelen als: voorlichting van hondeneigenaren; training van hondeneigenaren; en registratie van incidenten. Opvallend is dat twee vertegenwoordigers tevens een noodzaak zien in de beperking van houderschap van complexe honden.
- iii. In figuur 8 wordt een overzicht gegeven van de maatregelen die volgens de online respondenten (opvang, niet Dierenbescherming) van belang zijn voor het verminderen van incidenten in de maatschappij. Hierbij valt op dat slechts tweederde van deze vertegenwoordigers van de opvang een belang ziet in de registratie van incidenten en slechts één een maatregel van belang acht ten aanzien van fokkers. De

Dierenbescherming geeft aan dat alle genoemde maatregelen bij kunnen dragen aan de vermindering van risico's.

Figuur 8: Maatregelen voor het verminderen van risico's ten aanzien van de maatschappij. (Met vermelding van aantal respondenten.)

Samengevat werden als maatregelen voornamelijk voorlichting, training, gedragstherapie, beperking houderschap en registratie incidenten/honden (in mindere mate) aangemerkt als interessante keuzes. Bij de toelichting werd er duidelijk vanuit gegaan dat de maatregelen vooral vooraf moeten plaatsvinden.

4.5.5 Voorbereiding en nazorg bij (her)plaatsing uit opvang en opslag

Nazorg na plaatsing ten aanzien van hond en veiligheid blijkt op dit moment voor het merendeel van de opvangcentra niet realiseerbaar door een gebrek aan capaciteit (personeel en aanwezige kennis binnen en buiten de opvang), vaak in relatie met onvoldoende kennis en kunde. Zoals in voorgaande hoofdstuk beschreven is een inschatting van de plaatsbaarheid van honden uit de opvang een belangrijk aspect om problemen na plaatsing te beperken. Deze inschatting is een belangrijk middel om risicovolle plaatsingen te voorkomen. In de praktijk blijkt het echter af en toe voor te komen dat huidige maatregelen onvoldoende zijn en daarmee welzijn en veiligheid van hond en mens in het geding kan komen. Van de 15 opvangcentra werkt een zevental centra met protocollen voor het bepalen van de plaatsbaarheid. Deze protocollen lijken naar aanleiding van de reacties inhoudelijk divers waarbij gedrag volgens de meeste beschrijvingen een belangrijk onderdeel is. Echter, het bepalen van de plaatsbaarheid is maar één aspect in de voorbereiding en nazorg bij de (her)plaatsing.

Meer nazorg in de vorm van training van honden vóór (her- of terug)plaatsing en na plaatsing in de nieuwe omgeving wordt unaniem door alle vertegenwoordigers van opslag en opvang in dit onderzoek als noodzakelijk dan wel zeer wenselijk beschreven. Ook wordt door een meerderheid van de respondenten genoemd: noodzaak om vóórafgaand aan plaatsing een assessment/test te doen voor indicatie van het gedrag van de hond in de nieuwe (alledaagse) omgeving; de (nieuwe) eigenaar voorzien van goede informatie en advies; en het borgen van welzijn van de hond na plaatsing.

De Dierenbescherming reageert dat een goede nazorg niet altijd vanuit de aanwezige expertise geboden kan worden. Daarnaast geeft zij aan dat op dit vlak beperkingen liggen ten aanzien van juridische eigenaarschap wat verplichte navolging van complexe honden niet mogelijk maakt.

Uit meerdere reacties blijkt dat terugkeer van complexe honden in de maatschappij niet altijd mogelijk of wenselijk is. Dit kan euthanasie tot gevolg hebben. Euthanasie is echter zowel maatschappelijk als soms ook binnen de opvang een moeilijk bespreekbaar onderwerp. Het

omgaan met euthanasie lijkt overigens bij een aantal centra wel goed georganiseerd, maar dit is door ons niet nader onderzocht. Wanneer euthanasie niet noodzakelijk (vanwege gezondheid of agressie) dan wel mogelijk is, kan herplaatsing wenselijk zijn en daarom zal op dit punt in het volgende hoofdstuk worden teruggekomen.

4.6 Wenselijkheid, functie en vorm expertisecentrum

De Dierenbescherming heeft reeds een intern rapport geschreven over de invulling van een landelijk expertisecentrum om daarmee handelingsperspectief te geven binnen de complexe problematiek. Hiermee geeft de Dierenbescherming vanuit de eigen gelederen expliciet de noodzaak aan voor een landelijk expertisecentrum.

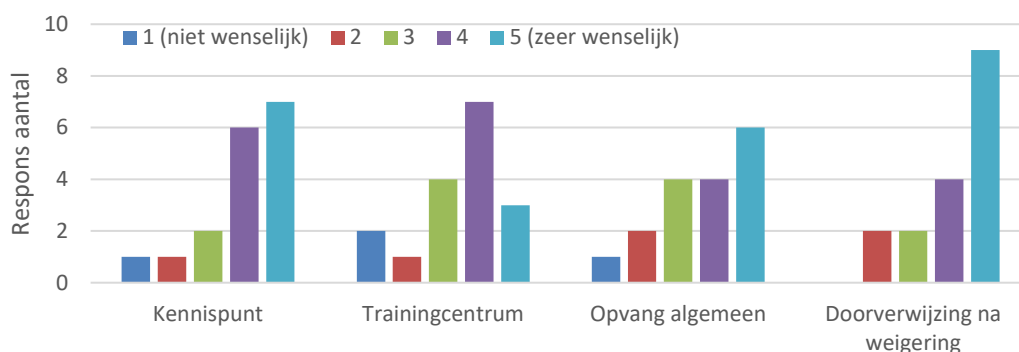
De Dierenbescherming geeft in haar reactie “Voor de zeer complexe hond zien wij een of meer fysieke opvanglocaties (zie ook ref publicatie/memo), waar vaste en professionele teams werken met de honden, waar onderzoek kan worden gedaan en diverse experts samenwerken aan kennisontwikkeling.” Gezien de onderkenning van het belang van een expertisecentrum heeft de Dierenbescherming niet verder deelgenomen aan dit onderdeel van het onderzoek met betrekking tot ‘wenselijkheid, functie en vorm expertisecentrum’.

4.6.1 Wenselijkheid en functies expertisecentrum

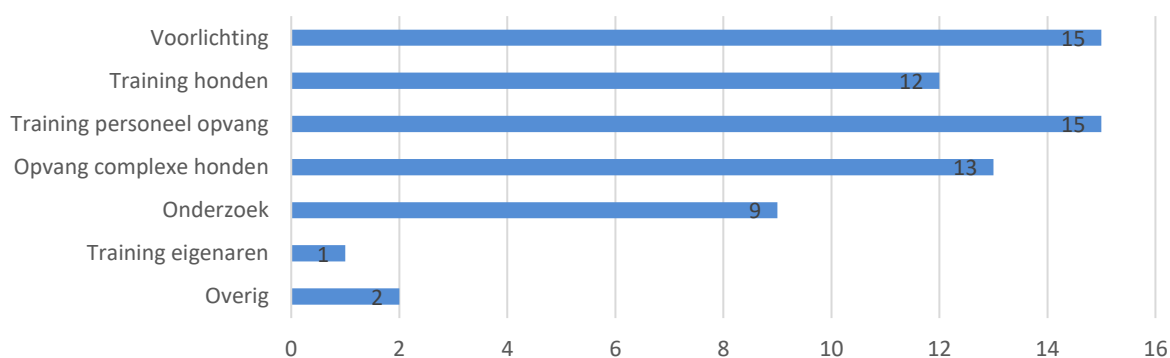
Een expertisecentrum kan verschillende functies vervullen. We onderzochten de wenselijkheid van een dergelijk centrum ten aanzien van de functie van een kennispunt, fysiek trainingspunt voor complexe honden, fysieke opvang complexe honden, en doorverwijzing niet aangenomen honden.

ii. Alle drie de opslaghouders gaven vijf punten (op de schaal van niet wenselijk 1 - 5 zeer wenselijk) voor een expertisecentrum in vorm van een kennispunt; een fysiek trainingscentrum drie, vier en vijf punten. De wenselijkheid voor een expertisecentrum voor fysieke opvang van honden is niet van toepassing voor de opslaghouders, echter wel door één opslaghouders expliciet genoemd als noodzakelijk voor honden die niet (direct) terug in de samenleving kunnen en niet kunnen worden overgedragen aan bestaande centra binnen het huidige systeem.

iii. In figuur 9 wordt de wenselijkheid van een landelijk expertisecentrum weergegeven ten aanzien van verschillende functies. Een expertise centrum in de vorm van kennispunt wordt met een gemiddelde score van vier punten als behoorlijk wenselijk bevonden. Daarnaast komt duidelijk naar voren dat een fysieke opvang voor honden, met name voor honden die door hun complexiteit niet aangenomen of niet geplaatst kunnen worden, met een score van 4.2 als meest wenselijk is aangegeven. Verder is opvallend is dat een expertisecentrum voor de verzorging van fysieke training van complexe honden als minst wenselijk (gemiddelde score 3.5) wordt aangegeven. Daarnaast zijn naast training en opvang, de rol van voorlichting (aan hondenbezitters) en onderzoek (met betrekking tot honden en opvang) meerdere keren aangegeven als wenselijk (Figuur 10).

Figuur 9: Wenselijkheid expertisecentrum ten aanzien van verschillende functies op een schaal van 1 (niet wenselijk) - 5 (zeer wenselijk). Met vermelding van aantal respondenten.

Figuur 10: Wenselijke rollen expertisecentrum. (Met vermelding van aantal respondenten.)

4.6.2 Kennis en training hondeneigenaren

Bij zowel opslag als opvang wordt onderkent dat het ontbreken van de juiste kennis en kunde bij de hondeneigenaar kan leiden tot een verhoging van complexiteit bij honden, met name in gedrag. Een aantal vertegenwoordigers van opslag en opvang geeft zelfs de noodzaak aan voor een verplichte training. Verplicht stellen van training voor hondeneigenaren wordt echter ook als niet haalbaar verondersteld en daarom door de meesten niet aangegeven als wenselijk rol expertisecentrum.

Dat de wenselijkheid ten aanzien van een fysiek trainingscentrum de laagste score krijgt lijkt tegengesteld met de noodzaak van training in de opvang en training voor en na (her- of terug) plaatsing. Opvangcentra geven echter ook aan wel een rol voor zichzelf te zien of te willen vervullen in de training van complexe honden. De reden dat zij deze rol in de huidige situatie niet zelf kunnen vervullen heeft, zoals eerder genoemd, met name te maken met gebrek aan aanwezigheid van kennis, kunde en/of capaciteit van mensen bij de centra.

4.6.3 Fysieke opvangmogelijkheid complexe honden

De wens voor een fysiek centrum voor (langdurige) opvang van complexe honden is opvallend hoog. Deze wens is echter beperkt, tot niet toegelicht door de vertegenwoordigers van de opvangcentra. Een aannemelijke reden voor de wenselijkheid kan gevonden worden in de driehoek missie en doel opvang (opvang bieden aan thuisloze/ongewenste honden),

verantwoordelijkheid ten aanzien van de maatschappij en capaciteit opvang. In de meeste gevallen zal het opvangcentrum adviseren of doorverwijzen naar een gedragsdeskundige. Na weigering van een complexe hond bij de opvang raakt deze hond veelal uit beeld en zal opvolging van het advies onbekend zijn. Daardoor is onduidelijk of het risico van deze hond voor de maatschappij door de afwijzing mogelijk wordt verkleind, gehandhaafd of vergroot. Ook kan het gevolgen hebben voor de hond, afhankelijk wat de eigenaar na afwijzing met de hond doet. Het is belangrijk om te vermelden dat na afwijzing een opvangcentrum geen verantwoordelijkheid heeft ten aanzien van hond en maatschappij.

4.6.4 Haalbaarheid en vorm expertisecentrum

In dit hoofdstuk en ook naar aanleiding van bevindingen eerder in dit rapport beschreven, komt de wenselijkheid voor bepaalde rollen duidelijk naar voren. Hieruit kan voor een deel ook de gewenste vorm worden bepaald. Wat wenselijk is, hoeft echter niet altijd haalbaar te zijn. Hier worden een aantal belangrijke beperkingen besproken. In de huidige opvang en sectorbreed is reeds veel expertise aanwezig. Een koppeling van aanwezige kennis en expertise in bijvoorbeeld een platform kan een belangrijk hulpmiddel bieden. Ook de diversiteit in accommodaties zou een mogelijk hulpmiddel kunnen vormen in een betere verdeling van complexe honden. In huisvesting worden echter grote beperkingen ervaren in ruimte en faciliteren van een prikkelarme omgeving. In hoeverre deze beperkingen voor alle opvangcentra gelden is echter onbekend en daarmee de ruimte voor verdeling van honden. Een ander obstakel, wat gezien de aard aannemelijk is voor de gehele sector, is de beperkte capaciteit in menskracht. Mogelijk kan een koppeling van beschikbare expertise en kennis sector breed een rol spelen in de oplossing.

Voor het bepalen van de vorm van een expertisecentrum heeft de Dierenbescherming een eerste memo geschreven. Daarnaast doet een aantal stakeholders ook handreikingen zoals het oprichten van een expertgroep.

Voor een eventuele invulling van een fysiek expertisecentrum is de ervaring vanuit het reeds bestaande expertisecentrum in Berlijn een mogelijk hulpmiddel. Meer informatie over het centrum in Berlijn kan worden gevonden in Bijlage 7. Naast Berlijn zijn er reeds in meerdere landen expertisecentra voor complexe honden gerealiseerd zoals in de Verenigde Staten.

5. Conclusies en aanbevelingen

In deze studie is een grote hoeveelheid kwalitatieve informatie verzameld op basis waarvan redelijkerwijs de behoefte van de complexe hond, de complexe hond in de opvang en in beperktere mate de opslag van de complexe hond in beeld is gebracht. Daarnaast is meer inzicht verkregen in de complexe hond in relatie tot de maatschappij wanneer deze tijdelijk in de opslag of opvang terecht komt. Als laatste is de wenselijkheid van een mogelijk expertisecentrum onderzocht waarbij tevens doel, functie en haalbaarheid zijn besproken.

Uit deze studie kan het volgende worden geconcludeerd:

- De behoeften van een complexe hond individueel van aard zijn en daarmee vastgesteld dienen te worden op basis van een individuele gedrags-/welzijnsassessment inclusief medische behoeften en noodzaak.
- Complexe honden een groter niveau van aandacht vereisen, en daarmee zowel organisatorisch als mentaal meer belastend zijn voor personeel dan 'reguliere honden'.
- Er zowel op het gebied van (de organisatie van) huisvesting, zorg, personeel als veiligheid, wisselende beperkingen worden ervaren op individuele opvangcentra;
  - waardoor de individuele behoeften (zowel op mentaal als fysiek/medisch vlak) van de hond niet kunnen worden gewaarborgd;
  - de veiligheid en werkdruk onder druk komt te staan.
- Het is niet mogelijk en niet wenselijk om de opvang van alle typen van complexe honden te eisen van iedere individueel opvangcentrum gezien aanwezige ruimte, huisvestingsmogelijkheden en deskundig personeel (kosten, tijd, kennis).
- Deskundigheid op het gebied van gedrag op het niveau van complexe honden beperkt is in de opvang door onvoldoende mogelijkheid tot het aannemen van vast en betaald personeel.
- Organisatie van kennis en kunde (onderwijs en onderzoek niet meegerekend) voornamelijk privaat georganiseerd is en een gebrekkige overkoepeling en onderlinge verbinding kent;
  - coördinatie van kennis en kunde ontbreekt;
  - aanwezigheid van juiste kennis en kunde over complexe honden specifiek in relatie tot tijdelijke opvang onduidelijk is.
- De eisen aan opslag en opvang niet persé matchen met benodigde kennis en kunde voor het werken met complexe honden.
- Kengetallen niet of slechts beperkt aanwezig zijn door het ontbreken van officiële registratie en monitoring.
- Er gevoeligheden zijn (het taboe) ten aanzien van de bespreekbaarheid van hond gerelateerde risico's/incidenten;
- De mogelijkheid voor een risico-test (enkel) binnen de opslag georganiseerd is, maar dat dit echter uitsluitend een momentopname is voor het in kaart brengen van risico's op bijtincidenten.
- Er is zowel aan de voorkant (binnenkomst opslag en opvang) als aan de achterkant (plaatsing) geen verplichte borging in de beoordeling van risico, gedrag en welzijn van (complexe) honden wat een mogelijk gevolg kan hebben voor:
  - het welzijn van de hond,
  - veiligheid medewerker opslag/opvang,
  - veiligheid maatschappij.
- Aanbevelingen op basis van de risico-test door de Universiteit Utrecht kunnen niet altijd juist opgevolgd worden met risico's ten aanzien van veiligheid als gevolg;

- gerichte opvolging van geplaatste complexe honden kan op dit moment niet (verplicht) worden opgelegd vanwege overdracht van juridisch eigenaarschap.
- Voorbereiding en nazorg van (her- en/of terug)plaatsing van complexe honden uit opvang en opslag regelmatig ontoereikend zijn, en
  - gevoel van onveiligheid, overlast en incidenten in de maatschappij tot gevolg kan hebben;
  - gewenste voorbereiding en nazorg niet altijd realiseerbaar is wegens mogelijk gebrek aan kennis, capaciteit (personeel en aanwezige kennis binnen en buiten de opvang), etc.;
  - met terugkomst/aanbieden van de hond naar/aan opvang tot gevolg;
- Complexe honden na (her- en/of terug)plaatsing uit opvang en opslag met regelmaat terug worden gebracht naar de opvang.

Algemene aanbevelingen op basis van bovenstaande conclusies:

- Monitoring en verzamelen van kengetallen voor een betere definiëring van het probleem en van daaruit optimalisatie van opvang, specifieke voorlichting en mogelijk onderzoek omtrent complexe honden.
- Opvolging na risico-test.
- Met betrokkenen mogelijkheden voor navolging van complexe honden na plaatsing onderzoeken.
- Organisatie (voor ondersteuning bij) gedragsdiagnoses, zowel aan de voorkant (binnenkomst) als achterkant (plaatsing):
  - met extra aandacht voor de voorspelbaarheid van de hond in alledaagse situaties bij de diagnose voor (her- en/of terug)plaatsing;
  - aandacht voor waarborging welzijn inclusief behoeften die medisch van aard zijn.
- Organisatie van informatie- en kennis uitwisseling en daarmee ook de bespreekbaarheid en transparantie met betrekking tot welzijn van complexe honden en veiligheid stimuleren;
- Ondersteuning bij of organisatie van: training van complexe honden, wanneer welzijn en veiligheid in gedrang komt en de opslag/opvang dit door gebrek aan kennis en/of capaciteit niet kan gerealiseerd kan worden.
- Ondersteuning bij of organisatie van verplaatsing van complexe honden, wanneer welzijn en veiligheid in gedrang komt door bestaande huisvesting/middelen.
- Bovenstaande te organiseren middels het landelijk opzetten van een kennisplatform/ expertisecentrum op het gebied van complexe honden.

Hiermee kan uit dit onderzoek geconcludeerd worden dat een multidisciplinair landelijk expertisecentrum noodzakelijk wordt geacht voor:

- de behoefte van de hond (welzijn);
- de behoefte van de opvang en mindere mate opslag (bedrijfsvoering en veiligheid);
- de veiligheid van de maatschappij.

Hierbij worden de redenen op organisatorisch vlak expliciet genoemd. In de huidige situatie kunnen bij iedere opvang complexe honden worden aangeboden en krijgt iedere opslag complexe honden binnen. Echter, in het geval van opvang is het afhankelijk van het individuele centrum of zij de keus (kunnen) maken om deze (potentieel gevaarlijke) honden op te vangen of niet aan te nemen, dan wel door te verwijzen (indien de mogelijkheid, kennis en contacten aanwezig zijn).

Hierbij dient opgemerkt te worden dat aanwezige obstakels zowel binnen als buiten de invloed van de individuele opvang liggen.

Daarmee kan worden geconcludeerd dat de organisatie ten aanzien van huisvesting, zorg, personeel en veiligheid passend bij de opvang van complexe honden op het niveau van het individuele opvangcentrum slechts in beperkte mate kan worden verwacht.

Dit houdt ook in dat de veiligheid rond complexe honden zowel in de opslag en opvang als in de maatschappij mede afhankelijk is van de individuele opslaghouders of opvangcentrum en dit redelijkerwijs niet anders kan worden verwacht.

Met betrekking tot de haalbaarheid mag worden geconcludeerd dat:

- (landelijke) coördinatie van kennis en kunde niet aanwezig is, met als gevolg versnippering van aanwezige kennis en onduidelijkheid over de aanwezigheid van de juiste kennis;
- bespreekbaarheid rond complexe honden beperkt is, met dat er met name rond de thema's euthanasie en agressie een taboesfeer hangt;
- organisatie van gedragsanalyses en training door huidige centra obstakels kent met een relatie tot capaciteit (personeel en aanwezige kennis binnen en buiten de opvang);
- veel huidige locaties fysieke beperkingen kennen ten aanzien van beschikbare ruimte of bestaande bouw. Een goed overzicht van de bestaande mogelijkheden is echter (nog) niet beschikbaar.

Specifieke aanbevelingen naar aanleiding van bovenstaande conclusies zijn de volgende:

- een kenniscentrum dan wel formele coördinatie van kennis gerealiseerd dient te worden, waarbij:
  - de huidige kennis- of opleidingsorganen mogelijk een coördinerende rol hierin kunnen vervullen;
  - de huidige kennis en kunde in Nederland vanuit deze doelstelling verder onderzocht dient te worden.
- een expertisecentrum (bijvoorbeeld in de vorm van aangewezen expertisecentra als trainingsinstituten) en mogelijkheid tot verplaatsing van complexe honden centraal en via een officieel orgaan georganiseerd dient te worden;
  - de geschiktheid en het aanbod van bestaande locaties en organisaties dient verder onderzocht te worden;
  - een oplossingsrichting in publiek-private samenwerking wordt aanbevolen mede vanuit het oogpunt van (juridische) verantwoordelijkheden.
- de oprichting van een werkgroep van experts op het gebied van complexe honden én opvang met als taak advisering van invulling en uitrolling van een expertisecentrum op het gebied van kennis, training, opvang en eventueel onderzoek. Met aandacht voor:
  - ervaring en kennis buitenlandse expertise centra;
  - gedragsdiagnostiek inclusief aandacht voor risico's, welzijn en mens-dier relatie met betrekking tot her- en/of terugplaatsing;
  - complexe honden in relatie tot veterinaire zorg in de opvang.

Bronnenlijst

- Beaver, B., 1999. *Canine Behavior: A Guide for Veterinarians*. Saunders, St. Louis. 137-199.
- Borchelt, L., 1983. Aggressive behavior of dogs kept as companion animals: classification and influence of sex, reproductive status and breed. *Applied Animal Ethology*. 10: 45-61.
[https://doi.org/10.1016/0304-3762\(83\)901116](https://doi.org/10.1016/0304-3762(83)901116)
- Bowen, J., Fatjo, J., Pluijmakers, J., 2019. The Safe Dog Project: Een onderzoeksproject naar de preventie van bijtincidenten.
- <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/05/01/the-safe-dog-project>
Bracke, M.B.M, B.M. Spruijt, J.H.M. Metz (1999). *Overall welfare reviewed. Part 3: Welfare assessment based on needs and supported by expert opinion*. *Netherlands Journal of Agricultural Science*. 47: 307-322.
- De Jong-Timmerman, M., Kemp, B., Meijboom, F.L.B., Tombrock, R.A., Hopster, H., 2018. *Denkkader Dierenwelzijn*. Raad Voor Dieraangelegenheden.
<https://www.rda.nl/publicaties/publicaties/2018/12/21-rda-denkkader/denkkader>
- Kiddie, J.L., Collins, L.M., 2015. *Identifying environmental and management factors that may be associated with the quality of life of kennelled dogs (Canis familiaris)*. *Animal Behaviour Science* 167: 43–55. <https://dx.doi.org/10.1016/j.applanim.2015.03.007>
- Meester, M. en Olsthoorn, L., 2018. De gebeten hond: Preventie van bijtincidenten in Nederland. <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2018/11/09/kamer-brief-over-stand-van-zaken-hoogrisicohonden/K+bijlage+Stand+van+zaken+hoogrisicohonden.pdf>
- Neijenhuis, F., Kluivers, M. en Hopster, H., 2017. Minder hondenbeten: Puzzelen naar veiligheid voor mens en dier. Wageningen Livestock Research, Rapport 1024.
- Overall, K.L., 1997. Canine aggression. In: *Clinical Behavioral Medicine for Small Animals*. Mosby-Year Book, St. Louis. 88 -137.
- Serpell, J. (2016). *The Domestic Dog: Its Evolution, Behavior and Interactions with People* (tweede editie). Cambridge University Press.

Bijlage 1 Overzicht stakeholders

Naam	Betrokken bij het onderzoek vanuit de volgende functie:
H. Gaus	Directeur, trainster probleemhonden, gediplomeerd gedragstherapeut Martin Gaus Enterprises
S. Gaus	Directeur Martin Gaus Academie
K. Hartog	Algemeen bestuurslid Nederlandse Vereniging van Gedragstherapeuten voor Honden
M. Horvers	Gedragsdeskundige, begeleider en trainer honden DierenOpvangCentrum Tilburg
H. Huijers	Intake & Coördinatiemanager Dierenbeschermingscentrum Limburg
E. von Jessen	Senior beleidsmedewerker Landelijke Dierenbescherming
V. Jonckheer-Sheehy	EBVS® European Veterinary Specialist in Behavioural Medicine
X. Katzurke	Dierenarts, Gedragstherapeut Tierschutz Berlin
A. Koome	Voorzitter Stichting hond in nood
O. Kruijff	Uitvoeringsexpert Ministerie van Economische Zaken
H. Fokkens	Directeur DierenOpvangCentrum Amsterdam (DOA)
M. Meijer	Gedragsdeskundige DierenOpvangCentrum Amsterdam (DOA)
R. Mulder	Medewerker Veiligheid en Recht Gemeente Apeldoorn
J. Pluijmakers	Directeur DAVALON
M. Reijgwart	Beleidsmedewerker Stichting Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming
C. Vinke	Universitair docent & onderzoeker, Div. Diergedrag, Dep. Dier in Wetenschap & Maatschappij, Faculteit Diergeneeskunde
J. Wetzler	Locatiebeheerder Dierenbeschermingscentrum Limburg

Bijlage 2 Vragenlijst interview stakeholders

Onderdeel I: Visie op complexe honden

“In de motie vraagt D66 aan de regering om, in overleg met relevante partijen, de mogelijkheden te onderzoeken om in Nederland te komen tot een dergelijk centrum. Daarbij geeft de partij aan dat dergelijke centra in Duitsland en Amerika al bestaan. De motie geeft daarnaast ook aan dat zo'n centrum niet alleen de honden zelf en de dierenasielen kunnen helpen, maar ook het Rijk, de gemeente en de politie en onderwijs- en onderzoeksinstellingen.”

Deze motie is aangenomen. In de vragen die hieronder volgen, vragen wij om uw visie op complexe honden.

1. Wanneer bestempelt u een hond als complex?
2. Kunt u een inschatting geven van het aantal van deze complexe honden dat er zich in Nederland bevinden?
3. Wat is uw visie op een (fysiek) expertisecentrum voor complexe honden?
  - a. Hoe staat u tegenover dit idee?
  - b. Welk doel zou een dergelijk centrum moeten nastreven?
4. Welke zorg vragen complexe honden volgens u aan hun houder? (In een ideale situatie).
Denk aan:
  - a. Huisvesting
  - b. Zorg (verzorging, training etc.)
  - c. Personeel
  - d. Veiligheid mens en dier
5. In hoeverre verschilt deze zorg die complexe honden behoeven ten opzichte van hetgeen aan zorg nu geboden wordt in reguliere opvangcentra aan deze honden?
6. Zijn deze eventuele verschillen tussen behoeftes en aanbod volgens u dicht bij elkaar te brengen? Welke essentiële oplossingen zou u hierbij geven?
7. Wie zou er zorg moeten dragen voor complexe honden in Nederland? En waarom?
  - a. In het algemeen?
  - b. Tijdens opvang? En wie draagt dan het eigenaarschap?
  - c. Na herplaatsing? En wie draagt dan het eigenaarschap?
8. Hoe zou voor u een expertisecentrum eruit moeten zien? (beredeneerd vanuit de behoefte van de hond)
  - a. Onderdeel van een bestaand opvangcentrum of een nieuw te bouwen locatie?
  - b. Waarom? (kunt u voor- en nadelen benoemen)

9. Indien er volgens u fysieke locaties nodig zijn, hoeveel van deze locaties denkt u dat er dan nodig zijn?
10. Wie werken er in een expertisecentrum? Kunt u functies en kwalificaties benoemen?
11. Welke rol(len) zou een expertisecentrum volgens u moeten vervullen? En waarom juist deze rollen?
12. Vindt u dat er zaken omtrent zorg en opvang van complexe honden bij wet vastgelegd moeten worden? Zo ja, welke zaken en waarom?
  - a. Denk aan Duitsland; importverbod, muilkorf en aanlijn plicht, trainingsplicht, verzekeringsverplichting, hogere hondenbelasting voor risicohonden.
13. Heeft u suggesties voor te bezoeken opvangcentra die als een voorbeeld kunnen dienen als het gaat om een volgens u, juiste zorg en opvang van complexe honden?

Onderdeel II: Verdiepende vragen

Voor het onderzoek hebben wij een korte literatuurstudie verricht naar de laatst beschikbare wetenschappelijke kennis omtrent complexe honden. Uit deze literatuurstudie kwamen een aantal expliciete aandachtspunten naar voren als het gaat om opvang van complexe honden. Op deze punten willen wij u een aantal verdiepende vragen stellen.

1. Welke factoren en context vormen volgens u een groot risico op het ontstaan van bijtincidenten en/of gevaarlijke situaties tussen hond en mens en/of andere dieren?
2. Hoe betreft u deze factoren en context in de wijze van training en verzorging van de complexe hond in een opvangsituatie?
3. Hoe kan er volgens u het best met deze factoren rekening worden gehouden bij de opzet en uitvoering van een centrum voor complexe honden? Denk aan training, inrichting fysieke locatie, etc.
4. Welke hond gerelateerde factoren en context zijn voor u herkenbaar en/of veelvoorkomend uit uw ervaring met complexe honden?
5. Welke omgevingsfactoren en context zijn voor u herkenbaar en/of veelvoorkomend uit uw ervaring met complexe honden?
6. Kunt u aangeven wat dit volgens u voor gevolgen met zich meebrengt als we kijken naar een expertisecentrum: huisvesting, zorg, personeel en veiligheid mens/dier, follow-up?

Bijlage 3 Vragenlijst opslaghouders

Algemene vragen

1. In welke gemeente bevindt uw opslaglocatie zich?
2. Wat is uw functie binnen dit bedrijf?
3. Hoe veel honden vangt uw opslaglocatie jaarlijks op?

Onderdeel I: Complexe hond in Nederland

Zoals in de inleiding beschreven is er een categorie honden waarvoor de zorg als dusdanig complex zou kunnen worden ervaren, dat een steunpunt of expertisecentrum hiervoor mogelijk wenselijk zou kunnen zijn. Om meer inzicht te krijgen in uw begrip van de 'complexe hond' en uw visie hierop op de volgende vragen:

1. Welke begrippen passen volgens u bij het begrip 'complexe hond' (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Genetica/ras
  - Gezondheid
  - Leeftijd
  - Opvoeding en socialisatie
  - Karaktereigenschappen
  - Gedrag
  - Bijthistorie
  - Voorspelbaarheid
  - Omgeving
  - Eigenaar
  - Anders:

Licht uw keuze(s) toe; indien u de optie gedrag heeft aangevinkt licht dan toe welk gedrag:

2. Kunt u een inschatting geven van het percentage complexe honden in Nederland? Ten opzichte van de totale hondenpopulatie?
  - Minder dan 5%
  - Tussen de 5-25%
  - Tussen de 25-50%
  - Tussen de 50-75%
  - Tussen de 75-95%
  - Meer dan 95%
  - Kunt u een korte toelichting geven op uw inschatting:
3. Wat zijn volgens uw visie risico's van deze complexe honden binnen de maatschappij?
  - Bijtincidenten mens en hond
  - Gevoel van onveiligheid
  - Overlast
  - Hoge kosten overheid/gemeente
  - Anders:

Kunt u een korte toelichting geven op uw keuze(s):

4. Welke maatregelen kunnen bijdragen aan het verminderen van risico's met betrekking tot complexe honden binnen de maatschappij?

- Voorlichting burgers
- Voorlichting hondeneigenaren
- Training hond en eigenaar
- Gedragstherapie hond
- Beperkingen houderschap complexe honden
- Registratie incidenten
- Registratie complexe honden
- Anders:

Kunt u een korte toelichting geven op uw keuze(s):

Onderdeel 2: Complexe hond in de opslag

In het volgende onderdeel vragen wij om uw ervaring en visie omtrent de opslag van deze complexe honden. Het gaat dan om honden die u als complex ervaart.

Een aantal vragen gaan binnen deze categorie over honden die gedefinieerd kunnen worden als 'hoog-risico hond' (een hond die een hoog risico vormt op het veroorzaken van een bijtincident in alledaagse situaties waarvan normaal niet verwacht wordt dat ze een probleem vormen).

1. Als u kijkt naar de groep honden die u jaarlijks opslaat. Kunt u een inschatting geven van het aantal complexe honden op uw opslaglocatie?
  - a. Honden die u als complex ervaart ten opzichte van het totale aantal honden?
    - 0-25%
    - 25-50%
    - 50-75%
    - 75-100%

Uitgedrukt in getal als totaal aantal honden?
  - b. Honden die onder de definitie 'hoog-risico hond' vallen ten opzichte van het totale aantal honden?
    - 0-25%
    - 25-50%
    - 50-75%
    - 75-100%
  - c. Uitgedrukt in getal als totaal aantal honden?

3. Welke zorg vragen complexe honden volgens u aan hun houder? (In een ideale situatie). Denk aan:
  - a. Huisvesting:
  - b. Zorg (verzorging, training etc.):
  - c. Personeel (rol, kennis, ervaring):

- d. Veiligheid mens en dier:
4. Verschilt de zorg die complexe honden behoeven ten opzichte van hetgeen aan zorg nu geboden wordt in uw opslaglocatie aan deze honden? Zo ja, kunt u toelichten wat dit verschil is en wat zouden uw wensen omtrent beschikbare faciliteiten zijn?
- Huisvesting:
  - Zorg (verzorging, training etc.):
  - Personeel (rol, kennis, ervaring):
  - Veiligheid mens en dier:
5. Welke opleidingsachtergrond hebben de medewerkers die dagelijks met deze honden werken?
6. Welke factoren en context vormen volgens u een groot risico op het ontstaan van bijtincidenten en/of gevaarlijke situaties tussen hond en mens en/of andere dieren in een opslag situatie?
7. Hoe betreft u deze factoren en context in de wijze van verzorging van de complexe hond in een opslagsituatie?
5. Hoe vaak komen onderstaande situaties voor binnen uw opslag?
Bekijk voor een toelichting op de Dunbar schaal alstublieft de volgende pagina:
<https://apdt.com/wp-content/uploads/2017/01/ian-dunbar-dog-bite-scale.pdf>
- Lichte bijtincidenten (Dunbar level 1 tot 2)

☐ Nooit	☐ Enkele keren per maand
☐ Dagelijks	☐ Enkele keren per jaar
☐ Enkele keren per week	
  - Matig-ernstige bijtincidenten (Dunbar level 3 tot 4)

☐ Nooit	☐ Enkele keren per maand
☐ Dagelijks	☐ Enkele keren per jaar
☐ Enkele keren per week	
  - Zeer ernstige bijtincidenten (Dunbar level 5 tot 6)

☐ Nooit	
☐ Dagelijks	
☐ Enkele keren per week	
☐ Enkele keren per maand	
☐ Enkele keren per jaar	
2. Hoe staat u tegenover het idee van een (fysiek) expertisecentrum?
Op een schaal van 1 (helemaal niet wenselijk) tot 5 (helemaal wenselijk)
- Een expertisecentrum in de vorm van een kennispunt: punten

- Een expertisecentrum in de vorm van een fysiek trainingspunt voor complexe honden: punten

Toelichting (voor en nadelen):

8. Welke rol(len) zou een expertisecentrum volgens u moeten vervullen? En waarom juist deze rollen?
- Voorlichting
  - Training honden
  - Training personeel
  - Opvang complexe honden

Licht uw keuze(s) toe:

Onderdeel 3: Complexe hond terug naar de maatschappij

Bij dit laatste onderdeel willen wij graag om uw visie vragen betreft de succesvolle terugplaatsing van deze honden in de maatschappij.

1. Welke factoren dragen bij aan de terugplaatsbaarheid van een hond?
  - Genetica/ras
  - Gezondheid
  - Leeftijd
  - Opvoeding en socialisatie
  - Karaktereigenschappen
  - Gedrag
  - Voorspelbaarheid
  - Bijthistorie
  - Anders:
2. Hoe lang verblijven honden gemiddeld bij u in de opslag?
  - Enkele dagen
  - 1 tot 4 weken
  - 1 tot 3 maanden
  - 3 tot 6 maanden
  - 6 maanden tot 1 jaar
  - Langer dan 1 jaar
3. Welke maatregelen zouden er voor kunnen zorgen dat de kans vergroot wordt dat deze honden succesvol terug geplaatst kunnen worden?
  - Training
  - Geragstherapie
  - Langdurige opvang eigen opslaglocatie
  - Overplaatsen gespecialiseerde opvanglocatie
  - Anders:

4. Bij hoe veel procent van de binnengekomen honden is de complexiteit dusdanig dat deze honden niet meer teruggeplaatst kunnen worden?

- 0-5%
- 5-10%
- 10-15%
- 15-20%
- 20-25%
- >25%
- Anders:

5. Heeft u aanbevelingen op het gebied van terugplaatsen van honden?

6. Hoe groot is het gedeelte complexe honden dat na terugplaatsing terug komt in de opslag?

- 0-5%
- 5-10%
- 10-15%
- 15-20%
- 20-25%
- >25%
- Anders:

7. Ervaart u complexe honden welke na terugplaatsing terug in uw opslag komen als een (ethisch) probleem?

Ja / Nee

Omdat:

Bijlage 4 Vragenlijst opvanghouders

Algemene vragen

1. Namens welke opvanglocatie/dierenasiel vult u deze vragenlijst in?
2. Wat is uw functie/rol in deze organisatie?
3. Wat is het werkgebied van deze opvanglocatie?
4. Hoe zou u de missie/het doel van uw opvanglocatie beschrijven?

Onderdeel I: Complexe hond

Zoals in de inleiding beschreven is er een categorie honden waarvoor de zorg als dusdanig complex wordt ervaren door opvanglocaties/asielen dat een steunpunt of expertisecentrum hiervoor mogelijk wenselijk zou kunnen zijn. Om meer inzicht te krijgen in uw begrip van de 'complexe hond' en uw visie hierop stellen wij u de volgende vragen:

6. Welke begrippen passen volgens u bij het begrip 'complexe hond' (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Genetica/ras
  - Gezondheid
  - Leeftijd
  - Opvoeding en socialisatie
  - Karaktereigenschappen
  - Gedrag
  - Voorspelbaarheid
  - Omgeving
  - Eigenaar
  - Anders:

Licht uw keuze(s) toe:

7. Wat is uw inschatting van het percentage complexe honden welke een risico vormen voor de maatschappij in het werkgebied van uw opvanglocatie?
  - ten opzichte van de totale hondenpopulatie?
    - Minder dan 5%
    - Tussen de 5-25%
    - Tussen de 25-50%
    - Tussen de 50-75%
    - Tussen de 75-95%
    - Meer dan 95%
  - Kunt u een toelichting geven op uw inschatting:
8. Wat zijn volgens uw visie risico's van deze complexe honden binnen de maatschappij? (meerdere antwoorden mogelijk):
  - Bijtincidenten mens en hond
  - Gevoel van onveiligheid
  - Overlast
  - Hoge kosten overheid/gemeente
  - Anders:

Kunt u een toelichting geven op uw keuze(s):

9. Welke maatregelen kunnen volgens u bijdragen aan het verminderen van deze risico's met betrekking tot complexe honden binnen de maatschappij?
- Voorlichting burgers
  - Voorlichting hondeneigenaren
  - Training hond en eigenaar
  - Gedragstherapie hond
  - Beperkingen houderschap complexe honden
  - Registratie incidenten
  - Registratie complexe honden
  - Anders:

Kunt u een toelichting geven op uw keuze(s):

Onderdeel 2: Complexe hond in de opvang

In het volgende onderdeel vragen wij om uw ervaring en visie omtrent de opvang van deze complexe honden. Het gaat dan om honden die u als complex ervaart.

10. Als u kijkt naar de groep honden die u jaarlijks opvangt. Kunt u een inschatting geven van het aantal complexe honden op uw opvanglocatie?
- a. ten opzichte van het totale aantal aangenomen **afstandshonden**?
    - 0-25%
    - 25-50%
    - 50-75%
    - 75 -100%
  - b. ten opzichte van het totale aantal aangenomen **zwerfhonden**?
    - 0-25%
    - 25-50%
    - 50-75%
    - 75 -100%
  - c. Uitgedrukt in getal als totaal aantal honden?
11. Bij opvanglocaties komt het soms voor dat een aangeboden afstandshond niet aangenomen kan worden.
- a. Hoeveel honden worden er jaarlijks niet aangenomen door u? (eventueel een schatting)
  - b. Indien dit bij uw opvanglocatie voorkomt, om welke redenen kan een hond geweigerd worden? (meerdere antwoorden mogelijk)
    - Gezondheid
    - Leeftijd
    - Gedrag
    - Raskenmerken
    - Bijthistorie
    - Capaciteit opvanglocatie
    - Hond heeft behoeften waarin de opvanglocatie niet kan voldoen (zoals scholing personeel of losloopweide)
    - Anders:

Geef een toelichting op uw keuze(s):
  - c. Wie bepaalt bij uw opvanglocatie of de hond wel of niet aangenomen kan worden?

- d. Wordt een hond bij binnenkomst altijd op gedrag getest? Ja/Nee, zo ja:
- door wie (opleidings/deskundigheidsniveau)?
  - hanteert u hierbij een protocol?
- e. Zijn er wensen/behoefte vanuit uw opvanglocatie waardoor u in staat bent om een bredere categorie honden aan te nemen? Geef hierbij aan wat uw wens/behoefte is en voor welk type complexe hond.
12. Welke zorg vragen complexe honden volgens u aan een opvangadres? Denk aan:
- a. Huisvesting:
  - b. Zorg (verzorging, training etc.):
  - c. Personeel (rol, kennis, ervaring):
  - d. Veiligheid mens en dier:
13. Waar zitten de knelpunten van deze zorg in de praktijk?
- Huisvesting:
  - Zorg (verzorging, training etc.):
  - Personeel (rol, kennis, ervaring):
  - Veiligheid mens en dier:
14. Wie werken er in de dagelijkse verzorging met complexe honden bij uw opvanglocatie?
- Asielbeheerder
  - Gedragstherapeut
  - Trainer
  - Dierversorger
  - Vrijwilliger
  - Anders:
15. Welke factoren van de opvang van deze honden vormen een risico op het ontstaan van bijtincidenten en/of gevaarlijke situaties tussen hond en mens en/of andere dieren?
- a. Huisvesting:
  - b. Zorg:
  - c. Personeel:
  - d. Overig:
16. Hoe betreft u deze factoren in de wijze van opvang van de complexe hond?
- a. Huisvesting:
  - b. Zorg:
  - c. Personeel:
  - d. Overig:
17. Hoe vaak komen onderstaande situaties voor binnen uw opvang? Lichte bijtincidenten (Dunbar level 1 tot 2)
- Nooit
  - Dagelijks
  - Enkele keren per week
  - Enkele keren per maand
  - Enkele keren per jaar

- a. Matig-ernstige bijtincidenten (Dunbar level 3 tot 4)
- Nooit
  - Dagelijks
  - Enkele keren per week
  - Enkele keren per maand
  - Enkele keren per jaar
- b. Zeer ernstige bijtincidenten (Dunbar level 5 tot 6)
- Nooit
  - Dagelijks
  - Enkele keren per week
  - Enkele keren per maand
  - Enkele keren per jaar

18. Hoe staat u tegenover het idee van een expertisecentrum in Nederland?

Op een schaal van 1 (helemaal niet wenselijk) tot 5 (helemaal wenselijk)

- Een expertisecentrum in de vorm van een kennispunt: ... punten.
- Een expertisecentrum in de vorm van fysieke trainingspunt voor complexe honden: ... punten.
- Een expertisecentrum in de vorm van fysieke opvang voor hoog-risico honden: ... punten.
- Een expertisecentrum waar niet aangenomen honden naar kunnen worden doorverwezen: ... punten.

Kunt u een toelichting geven:

19. Welke rol(len) zou een expertisecentrum volgens u moeten vervullen? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Voorlichting
- Training honden
- Training personeel
- Opvang complexe honden
- Onderzoek
- Anders:

Toelichting: waarom juist deze rollen?

Toelichting: voor welk type honden zouden deze diensten effectief kunnen zijn?

Onderdeel 3: Complexe hond terug naar de maatschappij

Bij dit laatste onderdeel willen wij graag om uw visie vragen betreft de succesvolle (her)plaatsing van complexe honden in de maatschappij. Het gaat dan om honden die u als complex ervaart.

Een aantal vragen gaan binnen deze categorie over honden die gedefinieerd kunnen worden als 'hoog-risico hond' (*een hond die een hoog risico vormt op het veroorzaken van een bijtincident in alledaagse situaties waarvan normaal niet verwacht wordt dat ze een probleem vormen.*).

20. Welke factoren dragen bij aan de plaatsbaarheid van een hond?

- Genetica/ras
- Gezondheid
- Leeftijd
- Opvoeding en socialisatie
- Karaktereigenschappen
- Gedrag
- Voorspelbaarheid
- Bijthistorie
- Anders:

21. Wie (opleidings/deskundigheidsniveau) beoordeeld de hond voor plaatsbaarheid?

22. Worden er protocollen of tests gebruikt voor het bepalen van de plaatsbaarheid?

23. Hoe lang duurt het gemiddeld tot dat complexe honden na binnenkomst geschikt zijn voor plaatsing?

- 1 tot 4 weken
- 1 tot 3 maanden
- 3 tot 6 maanden
- 6 maanden tot 1 jaar
- Langer dan 1 jaar

24. Welke maatregelen zouden er idealiter genomen worden om complexe honden, die als hoog-risico hond kunnen worden aangemerkt of waarvan u inschat dat ze in deze categorie kunnen vervallen, geschikt te maken voor plaatsing (meerdere antwoorden mogelijk)?

- Training
- Gedragstherapie
- Langdurige opvang eigen opvanglocatie
- Overplaatsing gespecialiseerde opvanglocatie
- Anders:

Kunt u een toelichting geven op uw keuze(s):

25. Welke knelpunten ervaart u momenteel in het geschikt maken van deze honden, die onder de vorige vraag worden bedoeld, voor plaatsing?

26. Bij welk percentage van de binnengekomen honden is de complexiteit dusdanig dat deze honden niet meer geplaatst kunnen worden?

- 0-5%
- 5-10%
- 10-15%
- 15-20%
- 20-25%
- >25%
- Anders:

Geef een toelichting welke honden dit betreft en waarom:

27. Wat gebeurt er in de praktijk met de honden indien deze niet geschikt bevonden worden voor plaatsing?

28. Hoe lang duurt het gemiddeld tot dat complexe honden na binnenkomst geplaatst worden?

- 1 tot 4 weken
- 1 tot 3 maanden
- 3 tot 6 maanden
- 6 maanden tot 1 jaar
- Langer dan 1 jaar

29. Wat zou de ideale nazorg en/of begeleiding zijn voor eigenaren van geplaatste complexe honden?

30. Welke knelpunten ervaart u in het bieden van deze nazorg bij uw opvanglocatie?

31. Hoe groot is het gedeelte honden dat binnen korte tijd na plaatsing (binnen enkele weken tot maanden) terug komt in de opvang?

- 0-5%
- 5-10%
- 10-15%
- 15-20%
- 20-25%
- >25%
- Anders:

Kunt u een toelichting geven op uw keuze. Kunt u hierbij aangeven in hoeverre de complexiteit van de hond hierbij als reden wordt gegeven?

En een inschatting van het gedeelte geplaatste honden die u als complex hebt aangemerkt dat retour komt?

Bijlage 5 De behoefte en benodigde zorg van de complexe hond – op basis van gesprekken met stakeholders en literatuuronderzoek

Literatuurreview

Het is van belang te realiseren dat het gedrag van een hond wordt beïnvloed door genetische en omgevingsfactoren als door de interactie tussen genetica en omgevingsfactoren. Onder omgevingsfactoren wordt verstaan de huidige fysieke en sociale omgeving van een hond, zijn eerdere omgeving tijdens zijn gedragsontwikkeling, zijn ervaring met training en het gedrag en de attitudes van de eigenaar (Bowen, et al., 2019). Bij complexe honden draait het dus om een combinatie van een genetische achtergrond X en een omgevingsfactor Y wat er voor zorgt dat de hond een zekere mate van complexiteit vertoont. Met behulp van gedragsdiagnostiek kan men vaststellen welke gedragingen bij die specifieke hond dusdanig afwijkend zijn waardoor die complexiteit tot uiting komt.

Een mogelijkheid om dit te doen is via het ontwikkelde gevalideerde welzijnsassessment van DAVALON waarmee de toestand van het dier op een bepaald moment inzichtelijk kan worden gemaakt en het dier in de tijd kan worden gemonitord. Omdat de oorzaak (combinatie van X en Y) van deze complexiteit zo specifiek is, kan de soort en mate van complexiteit alleen per individu vastgesteld worden.

Een andere manier om met behulp van gedragsdiagnostiek de complexiteit van een individuele hond in kaart te brengen is het opstellen van een ethogram door een voldoende gekwalificeerde gedragstherapeut. Een ethogram is een lijst van alle (afwijkende) gedragingen die een dier vertoont. In dit geval een ethogram met gedragingen passend bij gevaarlijk gedrag of complex afwijkend gedrag. Met de uitkomst van het welzijnsassessment of het ethogram kan men een inschatting geven van het risico dat de hond vormt en daarmee ook de diagnose stellen waarmee het toekomstperspectief van de hond in beeld komt. Aan de hand van de diagnose kan een gedegen plan van aanpak opgesteld worden voor die specifieke individuele hond. Een goede gedragsdiagnose en behandeling vraagt om specialistische kennis en inzicht. Gedegen **gedragsdiagnostiek** vormt hiermee een belangrijk aspect bij de **intake** en **opvang** van complexe honden. Gedragsdiagnostiek stelt men in staat gedrag te monitoren en te scoren gedurende een periode om daarmee de fysieke en mentale behoefte van de complexe hond in kaart te brengen. Vervolgens kan men met die kennis de behandeling van de betreffende hond optimaliseren zodat deze naadloos aansluit op zijn behoeften.

In het rapport The Safe Dog Project, (Bowen, et al., 2019), is een top ranking beschreven van factoren die bijdragen aan het risico op een bijtincident. Kijkend naar complexe honden, dan zouden deze factoren ook kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van (ander) complex gedrag. Volgens het rapport is de hoogst gerangschikte categorie van hond gerelateerde factoren die ook een genetische invloed heeft, persoonlijkheid en temperament. Binnen deze categorie scoorden angst, de neiging om individuen of resources te beschermen of te bewaken, de neiging om het territorium te bewaken en het vertoon van agressief gedrag het hoogst. Emotioneel onstabiel zijn, een slechte bijtremming hebben, frustratie intolerant zijn, pijn intolerant of ongerust zijn, werden eveneens hoog gerangschikt. Hierbij moet wel verteld worden dat binnen de risicofactoren die bijdragen aan het risico op een bijtincident, de hond gerelateerde factoren op een derde plaats staan. Op de eerste plaats staan eigenaar gerelateerde factoren en op de tweede plaats staan situatie gerelateerde factoren. Het is zaak die factoren die kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van (ander) complex gedrag te vertalen naar de behoeften van de hond. Door vervolgens tegemoet te komen in deze behoeften kan het complex gedrag afnemen of zelfs verdwijnen. Hieronder wordt ter illustratie een van de hoogst gescoorde factoren binnen de hoogst gerangschikte categorie persoonlijkheid en temperament uitgewerkt, namelijk agressie.

Ondanks dat agressie gerekend kan worden tot het natuurlijke gedragsrepertoire van een hond,

vormt agressie gericht naar mensen, honden of andere dieren vaak een probleem.

Gedragsspecialisten rapporteren in 42-66% van de gevallen met gedragsproblemen, agressie als het probleem (Borchelt, 1983; Overall, 1997; Beaver, 1999).

Volgens Serpell (2016) hebben vijf factoren invloed op agressie en de impact ervan:

- Biologische variabelen
- Ontwikkeling en socialisatie
- Huisvesting, supervisie en vrijheidsbeperking
- Training en andere interacties met mensen
- Gedrag van slachtoffers en demografie

De derde factor is binnen opvangcentra direct aan de orde. Als deze factor vertaald wordt naar behoeften van de agressieve hond, kan gesteld worden dat deze honden bovengemiddeld behoefte hebben aan een huisvesting die hun agressie doet afnemen zoals bijvoorbeeld een geluidsarme omgeving. Probeer geluid tot een minimum te beperken, zowel geluid dat in de kennels wordt geproduceerd als daarbuiten, door met geluiddempende materialen te werken in verblijven. Een stille omgeving draagt bij aan de kwaliteit van leven (Kiddie & Collins, 2015). Supervisie heeft leiderschap en duidelijkheid. Adequaat getraind en geschoold personeel is een middel om dit te bereiken. En vrijheidsbeperking kan vertaald worden in de behoefte aan ruimte tot beweging. Een middel om dit te bereiken is voldoende grote speelweides.

Stakeholderpanel

Voor deze studie zijn een aantal professionals en (ervarings-)deskundigen die vanuit hun werkveld in (dagelijks) contact staan met complexe honden en hun eigenaren of bewaarders geïnterviewd. Aan hen is onder andere de vraag gesteld welke behoeften complexe honden hebben. Tabel 3.1 geeft een gestructureerde weergave van de specifieke behoefte van complexe honden. In de tabel staan de algemene behoeften beschreven. Voor een juiste toepassing is een individuele beoordeling van de hond middels gedragsdiagnostiek, zoals eerder beschreven, noodzakelijk. Onderstaande tabel geeft een uitkomst van de meest genoemde behoeften van complexe honden per thema.

Thema	Behoeften
Huisvesting	Elke hond dient individueel beoordeeld te worden om het best passende management te kunnen realiseren. Een flexibele huisvesting is daarbij noodzakelijk omdat elke hond een andere instap-behoefte zal hebben en gaandeweg de opvangperiode deze behoefte ook kan veranderen. Met behulp van flexibele huisvesting en continue monitoren en beoordelen (dagelijks) kan men tegemoet komen aan de specifieke behoeften van de hond wat resulteert in een hond die vrij is van ongemakken.
	Behoeften: <ul style="list-style-type: none"> • Prikkelarme omgeving • Bewegingsvrijheid • Activiteit • Interactie hond/mens
Verzorging	Elke hond dient bij intake (volgens protocol) onderzocht te worden door een dierenarts. Indien nodig geacht door de dierenarts, ontvangt de hond een behandelplan voor medische problemen die tijdens deze intake zijn vastgesteld. Specifieke aandacht voor pijn is hierbij essentieel aangezien pijn een oorzaak kan zijn van complex gedrag. Vervolgens dient elke hond continue gemonitord te worden (dagelijks) zodat de individuele behoefte aan (medische) zorg in beeld blijft gedurende de periode van opvang. Een individuele flexibele behandelprocedure zorgt er voor dat men inspeelt op

	specifieke behoeften van de hond zodat (eventueel) fysiek en fysiologisch ongemak gereduceerd wordt.
	<p>Behoeften:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mentale ondersteuning en training, bijvoorbeeld ontlading, uitdaging, rust. • Fysieke ondersteuning, bijvoorbeeld ten aanzien van verwaarlozing, mishandeling, nalatenschap op medisch vlak.
Personeel	Op het moment dat de niet complexe hond middels gedragsdiagnostiek wordt aangeduid als een complexe hond, wordt het bieden van de juiste zorg specialistischer en daarmee aanzienlijk arbeidsintensiever. Personeel dat werkt met complexe honden dient het gedrag middels gedragsdiagnostiek te kunnen monitoren in de tijd en te scoren om daarmee de fysieke en mentale behoefte van de complexe hond in kaart te brengen. Daarbij zijn specialistische kennis, ervaring en voldoende tijd essentiële succes factoren.
	<p>Behoeften:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Individuele aandacht • Objectieve beoordeling • Dagelijkse monitoring • Passende benadering van de hond
Veiligheid	Complexe honden en complexe honden vragen meer alertheid op veiligheid van mens en dier dan niet complexe honden. Waarbij complexe honden nóg een stap extra vragen als het gaat om veiligheid ten opzicht van complexe honden. Door hun genetische kenmerken is de fysieke schade die complexe honden kunnen veroorzaken groot. Dit vraagt kennis, voorbereiding en maatregelen.
	<p>Behoeften:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beschermde huisvesting & omgeving (tijdens bijvoorbeeld wandelen) • Voorspelbaarheid

Concluderend kan er gesteld worden dat de fysieke en mentale behoeften van een complexe hond zéér divers en op het individu gericht zijn. De behoeften van een complexe hond dient vastgesteld te worden door **een intake met individuele beoordeling middels gedragsdiagnostiek**. Daarbij is een **continuerende (individuele) monitoring** van belang omdat de behoeften van de hond gaandeweg de opvangperiode kunnen veranderen. Een flexibele, op het individu gerichte behandelprocedure sluit hierop aan.

Hieronder wordt beschreven welke noodzakelijke zorg opvangcentra moet kunnen bieden om wél in die behoeften van de complexe hond te kunnen voorzien. Hetgeen aan zorg geboden moet worden vertaalt zich in middelen. En met die middelen wordt resultaat geboekt dat complexe gedragingen kan doen afnemen. Tabel 5.1 geeft per behoefte ten aanzien van huisvesting voorbeelden van middelen die ingezet kunnen worden om in die specifieke behoefte te voorzien. Ook geeft de tabel het resultaat weer dat vervolgens bereikt kan worden door het inzetten van de genoemde middelen. Houd in gedachten dat de beschreven middelen voorbeelden zijn maar wel de noodzakelijke zorg beschrijven die een opvangcentrum moet kunnen bieden om in de behoeften van de complexe hond te kunnen voorzien. De tabel is immers gebaseerd op de meest voorkomende behoeften van complexe honden.

Tabel 5.1: De noodzakelijke zorg en het te behalen resultaat ten aanzien van huisvesting, per behoefte.

Thema			
Huisvesting:	Behoefte	Middel	Resultaat
	Prikkelarme omgeving	Geluidsisolerende omgeving, vast team van verzorgers, geuren onderdrukken/voorkomen	Reductie angst, stress.
	Bewegingsvrijheid	Ruime huisvesting, speelweides	Reductie spanning, stress.
	Vrije beweging extra	Speelweides	Reductie spanning (mentaal en fysiek)
	Activiteit	Wandelen > omgeving die wandelen (aangelijnd) mogelijk maakt	Reductie spanning (mentaal en fysiek)
	Interactie hond/mens	Contact via ontmoetingsplaatsen (gecontroleerde omgeving)	In staat om sociaal gedrag te vertonen

Met deze kennis kan gesteld worden dat een opvangcentrum die complexe honden opvangt op hoofdlijnen de volgende zorg moet kunnen bieden:

- flexibele huisvesting;
- veilige ruimte voor beweging en activiteit;
- specialistische, medische, flexibele zorg;
- voldoende gespecialiseerd personeel, specifiek op gedragsdiagnostiek;
- verhoogde veiligheidsnormen.

Het personeel vervult een belangrijke rol in de opslag en opvang vanuit de behoeften en knelpunten komt het belang van gespecialiseerd personeel naar voren.

Onder gespecialiseerd personeel vallen:

- Gedragsbioloog met academisch niveau;
- Veterinair/dierenarts;
- HBO-gechoold gedragsdeskundige/-therapeut; paraveterinair;
- trainers;
- geschoolde dierverzorgers;
- beheerder/coördinator.

Voor een goede organisatie is het aan te bevelen om een team aan te vullen met:

- Humane socioloog of psycholoog ter ondersteuning van het personeel.
- Onderzoekers voor data verzameling, monitoring en registratie.

Bijlage 6 Wet en Regelgeving

De wetgeving zegt in twee wetten iets over de zorgbehoefte van en voor complexe honden. Het betreft hier het 'Besluit houders van dieren' en de 'Wet Dieren'. Het Besluit houders van dieren beschrijft regels die het welzijn en de gezondheid van dieren waarborgen op het gebied van goede huisvesting, verzorging en gezond voer. Ook zegt deze wetgeving beperkt iets over herplaatsing van dieren en huisvesting van opvangdieren. Als voornaamste onderdeel stelt de Wet dieren dat er voldaan moet worden aan de intrinsieke waarde van het dier, de erkenning en de bijbehorende zorg. Onder de intrinsieke waarde van het dier stelt de wetgeving erkenning van de eigen waarde van dieren, zijnde wezens met gevoel. De wetgeving stelt hiermee dat de inbreuk op de integriteit of het welzijn van dieren, verder dan redelijkerwijs noodzakelijk, wordt voorkomen en dat de zorg die de dieren redelijkerwijs behoeven is verzekerd.

Tot de zorg die dieren redelijkerwijs behoeven wordt volgens de wetgeving in elk geval gerekend dat dieren, voor zover zulks redelijkerwijs kan worden verlangd, zijn gevrijwaard van:

- dorst, honger en onjuiste voeding;
- fysiek en fysiologisch ongerief;
- pijn, verwonding en ziektes;
- angst en chronische stress;
- beperking van hun natuurlijk gedrag.

De Wet Dieren beschrijft dat als er aan de zorgplicht wordt voldaan, dieren tenminste *geen negatief* welzijn hebben. Dit wil niet zeggen dat dieren dan een *positief welzijn* ervaren. De 'Vijf Vrijheden' vormen een conceptueel kader dat vaak te letterlijk genomen wordt, bijvoorbeeld om minimale houderij-omstandigheden op te stellen, waarvoor het niet bedoeld is. Daarom wordt in dit kader ook de definitie van welzijn volgens de Raad van Dierenaangelegenheden benoemd. De Raad hanteert voorsnog de volgende definitie, vanuit het perspectief van het dier:

"Dierenwelzijn is de kwaliteit van leven zoals deze door het dier zelf wordt ervaren" (Bracke, Spruijt & Metz, 1999). *Een dier ervaart een positieve staat van welzijn indien het de vrijheid heeft om normale, soorteigen gedragspatronen uit te voeren en het in staat is om adequaat te reageren op de uitdagingen die de heersende omstandigheden bieden.*

De Raad is van mening dat een bevredigende definitie van dierenwelzijn dient te berusten op natuurwetenschappelijke onderzoeksresultaten en de maatschappelijk-ethische discussie, en in ieder geval de volgende drie elementen moet bevatten:

- Gezondheid: functionele criteria als groei, reproductie, fysieke conditie en aanpassingsvermogen (beïnvloed door onder andere voorspelbaarheid en beheersbaarheid).
- Emotionele status: affectieve criteria als gevoelens van pijn, angst en ongerief, maar ook positieve emoties.
- Natuurlijkheid: soorteigen gedrag.

Werkdefinities van dierenwelzijn kunnen al naar gelang de context verschillen, ook in de zienswijzen van de RDA. Dat geeft niet, zo lang de genoemde elementen er maar deel van uitmaken. (De Jong-Timmerman, Kemp, Meijboom, Tombrock & Hopster, 2018).

Hoewel hetgeen beschreven in de wetgeving minimaal en niet op het individu gericht is kan er wel teruggerepen worden op de wetgeving als het gaat om zorg van en voor complexe honden.

De wetgeving vormt tevens een ijkpunt als het gaat om het trekken van conclusies ten aanzien van het wel of niet voldoen aan de wettelijke eisen voor de opslag en opvang van complexe honden.

De volledige wettekst van de 'Wet dieren' is te vinden op:

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0030250/2019-01-01>

De volledige wettekst van de wet 'Besluit houders van dieren' is te vinden op:

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0035217/2018-07-01>

Bijlage 7 Complexe honden in Tierschutz Berlin

In en buiten Europa zijn diverse opvangcentra die gespecialiseerd zijn in de opvang en training van complexe honden. Een bedrijfsbezoek aan Tierschutz Berlin leverde inzichten over de omgang met dit type hond in een daarvoor aangewezen afdeling van het opvangcentrum.

In Tierschutz Berlin is 15% van de aanwezige honden goed herplaatsbaar. Ongeveer 30% wordt als gevaarlijk bestempeld. In Duitsland verschilt per deelstaat het aantal rassen dat op de lijst 'gevaarlijke honden' voorkomt. Het aantal dieren dat in deze categorie valt verschilt daarmee ook, maar het probleem is groot. Complexe honden komen in het opvangcentrum in drie categorieën binnen, namelijk als gevonden dier, door middel van 'in bewaringstelling' (noodopvang) en door inbeslagname. In het verleden mochten afstandshonden niet geweigerd worden in de Tierschutz, maar op dit moment worden complexe afstandshonden niet opgenomen.

Het doel van de speciale afdeling voor complexe honden in Tierschutz Berlin is om de hond na goede en geschikte training te kunnen plaatsen bij een geschikte eigenaar. Het vinden van een eigenaar is soms moeilijk. Wordt de juiste eigenaar niet gevonden, dan mag de hond blijven. Euthanasie vindt bij deze potentieel plaatsbare honden niet plaats.

Definitie van complexe honden

In Tierschutz Berlin maakt men onderscheid in drie typen 'bijzonder problematische honden': honden die door de asielmedewerkers niet zonder veiligheidsmaatregelen kunnen worden behandeld/gehanteerd, één tot meerdere keren mensen of andere honden ernstig gewond of gedood hebben door niet aanwijsbare oorzaak, en/of ernstige gedragsproblemen hebben (stereotypen, autoagressiviteit, apathie). Ook honden die ongecontroleerd jagen vallen onder de complexe honden. Het kan een hond van elk ras of kruising zijn, maar in Berlijn vallen met name vier rassen/raskruisingen onder de complexe honden, namelijk de pitbull, stafford, terriërs en kruisingen van deze drie. Vaak staan deze honden op 'de lijst' in een of meerdere van de deelstaten. Toch is er geen echte definitie van bepaald fenotype te geven, alhoewel dat vaak gedaan wordt.

Omgang met honden met gedragsproblemen

Honden met gedragsproblemen die directe plaatsing van de hond uitsluiten worden altijd onderworpen aan een grondig veterinair onderzoek, bestaande uit een algemeen onderzoek, gedetailleerde inspectie van het dier op verwondingen en afwijkingen en zo nodig speciaal onderzoek van verschillende orgaansystemen, musculoskeletaal -, bloedbeeld- en/of X-ray onderzoek. Samenwerking met erkende specialisten die zijn opgeleid in de behandeling van honden met gedragsproblemen is onontbeerlijk in een dierenasiel. Een dergelijke samenwerking moet te allen tijde bestaan voor gevallen die niet alleen door het personeel van de dierenasiel kunnen worden opgelost.

Huisvesting

In Tierschutz Berlin is één specifiek huis geschikt voor complexe honden. Het beschikt zowel over groepshuisvesting, individuele huisvesting als geschakelde huisvesting. Bij groeps- en/of geschakelde huisvesting zijn twee luiken aanwezig tussen binnen- en buitenverblijf. De huisvesting is dusdanig aangepast dat honden niet uit kunnen breken, met onder andere hekken die hoog genoeg zijn (2.50 meter is dat zelfs niet altijd!) of door middel van een overkapping. De honden in de kennels hebben bij voorkeur vanuit de kennel geen zicht op honden in de andere kennels, ook niet op speelweiden. Er zijn speelweiden aanwezig waarbij bij het onderste gedeelte zichtafscherming met een steenlaag geplaatst is. De speelweiden zijn deels direct gekoppeld aan de buitenkennels.

Extra aandachtspunt in deze ruimte is het voeren, vooral bij duo's of groepshuisvesting. Hiervoor wordt iedere ruimte geschikt gemaakt, bijvoorbeeld door de hond aan te lijnen of in een bench te plaatsen. Hierbij wordt te allen tijden eerst aan de eigen veiligheid van de medewerkers gedacht. De honden worden met maximaal vijf tot zes honden in een rij geplaatst, daarna volgt een onderbreking.

Het wordt aanbevolen om complexe honden in speciale kennels te houden, waarvan ten minste één naar een weg leidt. Schuiven scheiden de kennels in de gesloten toestand van een aangrenzende kennel of verbinden ze in open toestand. Deze schuiven zijn alleen vanaf een veilige plaats buiten de kennels te bedienen. Materialen zijn deugdelijk en kunnen worden uitgeschakeld of gebruikt door een hond. Katrollen en draadkabel worden gebruikt of het touw wordt bekleed door de hond bereikbare delen. Voeder- en drinkbakken moeten buiten de ruimte kunnen worden gevuld en gereinigd, tenzij de hond op dat moment niet in de kennel gelaten wordt.

Er wordt op toegezien dat de kennels alleen worden betreden door uitdrukkelijk geautoriseerde personen.

Personeel

Bij Tierschutz Berlin werken acht gedragsdeskundigen en 140 betaalde en geschoolde medewerkers, Er is een eigen in company train-de-trainer programma, door specialisten opgezet. Dierverzorgers krijgen zowel theoretische, als de praktische training. Iedereen werkt volgens protocollen en is verplicht zich daaraan houden. Eenmaal per maand vindt een bijeenkomst plaats met de werkgroep, de plaatsingsgroep en de dierenarts. De ethische commissie wordt ingeschakeld bij mogelijke euthanasie. Belangrijk bij de verzorging en training van complexe honden is dat een stabiele band tussen hond en verzorger wordt opgebouwd worden.

Zorg

Bij de zorg voor- en training van complexe honden gaat men er bij een nieuwkomer vanuit dat hond gevaarlijk is, tot het tegendeel bewezen is door middel van een in- of externe gedragstest. Bij elke nieuwe hond wordt gestart met 'zekerheidsaanlijnen' met speciale lange haak; vanaf de buitenkant van de kennel kan veilig de slip om de nek gedaan worden en de lijn worden vastgezet aan de buitenkant van de kennel. Vervolgens kan de dierverzorger/trainer veilig de kennel binnen en wordt gestart met het aanleren van de muilkorf. Pas als dat goed gaat, wordt de hond uit de kennel gehaald en kan gestart worden met het testen. Pas als uit de test blijkt dat 'veilig aanlijnen' en muilkorf niet nodig zijn, dan wordt het gebruik van deze hulpmiddelen gestopt. Hiervoor zijn geen uitzonderingen en iedere dierverzorger wordt hierin getraind. Er is geen landelijke test die voldoet; wel wordt een eigen gedragstest uitgevoerd en een trainingsprogramma opgesteld.

Complexe honden krijgen elke dag training en veel verrijking. Elke hond heeft eigen bakje met passende halsband, muilkorf, lijn, trainings- of verrijkingsmateriaal, etcetera. Training gebeurt door de gedragsdeskundige en de dierverzorger, maar soms wordt ook met een eigenaar getraind.

Er worden diverse hulpmiddelen gebruikt om de veiligheid van personeel en de andere dieren te garanderen, waaronder dubbel aanlijnen, vastzetten aan hek, en in uiterste noodgevallen een vangstok, etc. Ook andere hulpmiddelen worden bij de training ingezet, waaronder een aquatrainer voor zowel fysio- als gedragstherapie, TTouch en bandage bij training. Er wordt elke dag gewandeld met de honden. Deze categorie honden wordt niet door vrijwilligers uitgelaten.

Het trainingsprogramma duurt over het algemeen vijf maanden. De hond moet wel met voer te motiveren zijn. Vooraf wordt het trainingsdoel vastgelegd en een bijpassend programma wordt opgesteld.

Veiligheid mens en dier

Het introduceren van honden bij elkaar gebeurt altijd met een muilkorf. Worden de honden bij elkaar geïntroduceerd op de speelweide, dan wordt op dat moment slechts één van de drie speelweides gebruikt. Is situatie stabiel, dan kan een tweede weide op deze manier ingezet worden. Is de situatie op beide speelweiden stabiel, dan wordt de derde weide in gebruik genomen. De muilkorf blijft om zolang dat qua veiligheid voor mens en dier nodig is. Er wordt momenteel gewerkt met metalen

muilkorf met drie hoofdbanden. Ook het Baskerville muilkorf wordt gebruikt, maar slechts als dat veilig is en de hond geen groot bijtgevaar oplevert.

Personeel wordt duidelijk gemaakt altijd te vertrouwen op het onderbuikgevoel: is dat niet bij benadering van een hond niet goed, hou daar rekening mee en zorg voor de eigen veiligheid.

Hondenwandelaars moeten trainingsprogramma doorlopen hebben, van “Knochen 1” (makkelijke honden) tot 3 en tussentijds ervaring opdoen. Categorie 3-honden worden niet door vrijwilligers uitgelaten. De wandeltraining voor een “Knochen 3”-hond is dierspecifiek. Deze laatste training wordt dus doorlopen voor één Knochen- 3-hond. Dierverzorgers mogen niet met andere “Knochen 3” honden lopen, ook niet met een ander persoon erbij die wél voor deze hond getraind is.

Een hond is pas plaatsbaar als deze door twee verschillende dierverzorgers op veilige manier hanteerbaar is. De hond moet daarbij eventuele hulpmiddelen als een muilkorf of zekerheidsaanlijnen goed accepteren. Bij het zoeken van nieuwe eigenaren wordt een speciale screening gehanteerd, zodat plaatsbare complexe honden in een passende omgeving en situatie geplaatst worden. Het is belangrijk reëel te zijn tegenover toekomstig eigenaren wat betreft de eigenschappen van het dier en de eisen die gesteld worden met betrekking tot veiligheid.

Er worden diverse protocollen gevolgd, waaronder een opnameprotocol, een checklist voor plaatsbaarheid honden, een profielschetsformulier nieuwe eigenaar + aanvulling voor ‘problematische honden en protocollen voor ‘Umgang mit gefährlichen Hunden’.

Separaat aan dit rapport, wordt een document overhandigd waarin deze protocollen terug te vinden zijn.

Samenwerking

Tierschutz Berlin werkt samen met Zentrum Weidefeld, een opvangcentrum voor in beslag genomen of noodlijdende huisdieren. Het Lissi Lüdemann-Haus fungeert als een expertisecentrum, waar complexe honden worden getraind en behandeld om ze plaatsbaar te maken. Tierschutz Berlin heeft weliswaar een specifieke afdeling met zorg en training voor complexe honden, maar er zijn honden die daar niet te behandelen zijn. Dieren die bijvoorbeeld achteruit gaan in plaats van vooruitgang boeken bij training gaan vanuit Berlijn naar Weidefeld, maar alleen na strenge selectie: het dier mag geen ernstig bijtincident gepleegd hebben, er moet regressie zijn in gedrag en de hond moet (potentieel) herplaatsbaar zijn.

Ethische commissie

Tierschutz Berlin maakt gebruik van een ethische commissie. Deze commissie wordt bijeengeroepen om te besluiten of de complexe hond nog voor onderdak in aanmerking komt. Er wordt gebruik gemaakt van een 12-punts lijst, waarbij economische, organisatorische, politieke of andere redenen die niet relevant zijn voor dierenwelzijn geen rol spelen bij de besluitvorming. De 12 punten hebben onder andere betrekking op lijden op basis van gedrag, uitsluiten van ziekte als oorzaak van het gedragsprobleem, verwonden van mensen of andere dieren zonder duidelijke oorzaak of vanwege gedragsstoornis, resultaten van intensieve training en observatie, mogelijke gedragsmedicatie of alternatieve behandelmethoden, plaatsing in de opvang in een omgeving met stressbeperking overwegingen van accommodatiemogelijkheden.